

II
64357

Dr. Juraj Šćetinec

Korporativno uredjenje države

*s obzirom na
novi austrijski ustav*

OD ISTOGA PISCA:

1. OBRTNIČKO PITANJE. Zagreb, 1926. Broš. u 8°, str. 98. Cijena Din 6.—.

SADRŽAJ: I. dio: Obrtničko pitanje. I. Važnost obrtničkog staleža u gospodarskom i društvenom životu. II. Obrtnički stalež u prošlosti. III. Kriza malog obrta. II. dio: Socijalno-političke reforme. I. Samopomoć. 1. Staleška svijest i kultura. 2. Stručna izobrazba. 3. Obrtničke organizacije: a) Obrazovna obrtnička društva; b) Organizacija obrtničkog staleža; c) Gospodarska organizacija obrta; d) Socijalno-politička organizacija obrta. II. Pomoć države i općine. III. Vode obrtničkoga staleža.

2. NARODNA PROSVJETA. Križevci 1926. Broš. u velikoj 8°. Str. 16. Cijena Din 3.—.

SADRŽAJ: I. Pokret za prosvjećivanje naroda. II. Ciljevi narodne posvjete. III. Zadaci narodne prosvjete. IV. Sistemi prosvjetnoga rada: 1. Folke—Höjskole. 2. Pučka sveučilišta. 3. »Volksverein«. 4. Kakav je sistem prosvjetnog rada moguć kod nas.

3. DEMOKRATIZACIJA RADNOG ODNOŠA. Rasprava objavljena u »Mjesečniku« Pravničkog društva, 1933. god. LIX. br. 6. i 7. str. 308 do 324 i br. 9. i 10. str. 399 do 414.

SADRŽAJ: Uvod. I. Problem vlasti u radnom odnosu. II. Reforma strukture vlasti u radnom odnosu: 1. Ideja gospodarske demokracije i oblici demokratizacije gospodarstva. 2. Razvoj pokreta za demokratizaciju poduzeća. 3. Sistem radioničkih vijeća. III. Radionička vijeća i socijalni sukobi. Zaključak.

4. SOCIJALNA ORGANIZACIJA FAŠIZMA. Zagreb 1935. Broš u 8°, str. 48. Cijena Din 10.—.

Uvod. I. Osnovna načela fašizma. II. Korporativno načelo. III. Struktura fašističke korporativne organizacije. IV. Radni odnosi u fašističkom sistemu. V. Radne i životne prilike radnika. VI. Fašizam i socijalna reforma.

Brošure se mogu naručiti kod pisca:

ZAGREB, MALINOVA 34.

KORPORATIVNO UREĐENJE DRŽAVE

S OBZIROM NA NOVI AUSTRIJSKI USTAV

NAPISAO

DR. JURAJ ŠČETINEC

PROFESOR EKONOMSKO-KOMERCIJALNE
VISOKE ŠKOLE U ZAGREBU

ZAGREB 1935

NAKLADA VLASTITA

Sadržaj

Uvod	3
I. Korporativistički pokreti i novi austrijski ustav	5
II. Staleški princip društvenoga uredenja	11
A Staleži i klase kao pojavi društvene diferencijacije i integracije	11
1. Klase	12
2. Staleži	13
B Odnos staleža i klasa u današnjem društvu	16
1. Obnova staleške organizacije društva	17
2. Klase u staleški organizovanom društvu	18
III. Korporativni parlamentat	19
A Korporativna organizacija zakonodavnoga tijela	19
1. Organi saveznoga zakonodavstva	20
2. Zakonodavstvo zemalja	23
3. Općine	24
B Načela korporativne organizacije na političkom području	24
1. Staleški osnov austrijskoga zakonodavnog tijela	25
2. Autoritativnost režima	28
IV. Organizacija profesionalnih staleža i njihove ekonomiske funkcije	30
1 Organizacija staleža	30
A Načela za izgradnju staleške organizacije	30
1. Načela korporativističke nauke	30
2. Organizatorna načela austrijskoga ustava	32
B Sistem staleške organizacije	34
1. Planovi korporativističke nauke	34
2. Sistem austrijskoga ustava	36
Zakon o staleškoj organizaciji javnih službenika	36
a) Struktura organizacije	37
b) Organizacijski osnov	38
2 Gospodarske funkcije staleške organizacije	38
A Smjernice korporativističke nauke	38
B Austrijsko zakonodavstvo	39
V. Socijalni odnosi u staleškoj organizaciji	40
A Ekonomска reforma	40
Vlasništvo i razdioba prihoda	40
B Radni odnosi	42
1. Ugovor o radu	43
2. Socijalna organizacija poduzeća	43
3. Sudovanje u radnim sporovima	45
C Sastav korporativne organizacije	45
VI. Patriotska fronta	47
Zaključak	48

Uvod

Korporativna ideja kao ideja uređenja društva i države na osnovici staleških organizacija, zauzima u današnje vrijeme sve veći mah. Korporativnu ideju izučava danas vrlo intenzivno socijalna nauka kao osnovku za izgradnju novoga društvenoga uređenja, a pojedini je socijalni i politički pokreti uzimaju kao lozinku za provođenje socijalne i političke reforme sadašnje državne organizacije. No ni u nauci ni u praktičnoj primjeni nije izgrađen jedinstveni tip korporativnoga uređenja države.

U nauci postoje dosta raznolike koncepcije o sadržaju korporativnoga načela i o sistemu korporativne organizacije, između kojih se ističu naročito dvije: koncepcija totalitarna univerzalistička, koja čini idejnu osnovku fašističkom i nacionalno-socijalističkom korporativnom sistemu, i kršćanska solidaristička, koja daje pravac za izgradnju kršćanskoga korporativnoga sistema.

U praktičnoj primjeni imamo do sada razvijena tri tipa korporativnoga sistema: fašistički, nacionalno-socijalistički i tip koji se naziva kršćanskim korporativnim sistemom. Oni slijede u različitoj mjeri univerzalističku i solidarističku korporativnu nauku.

Načela, strukturu i djelatnost fašističkoga korporativnoga tipa prikazali smo u studiji »Socijalna organizacija fašizma«. U ovoj studiji željeli bismo izložiti tip korporativne organizacije, koja bi se osnivala na načelima kršćanske socijalne nauke. — Iako je danas već više država (Austrija, Portugal i Poljska) počelo uvoditi korporativnu organizaciju naglašujući da žele slijediti smjernice kršćanske socijalne nauke o korporativnom uređenju društva, ipak dosadašnji pokušaji nijesu dali jedinstvenoga tipa korporativne organizacije u duhu kršćanske socijalne nauke.

Razlike potječu uglavnom iz političkih razloga. Sve ove države hoće u prvom redu da putem korporativne organizacije uklone nepovoljne posljedice individualističkoga formalnoga demokratsko-parlamentarnoga režima. No dok u Portugalu korporativni režim u političkom pogledu pretstavlja neki kompromis demokracije i autoritarizma, dotle u Austriji prevladava autoritarna značajka režima, a u Poljskoj korporativni sistem nije ništa drugo nego maska za običnu diktaturu. Nipošto ne bi bilo osnovano zaključivati iz političkih tendencija navedenih režima, da je bitno obilježje kršćanskoga korporativnoga sistema na političkom području autoritarni režim. Što više, korporativistički pokreti na kršćanskoj idejnoj osnovci u drugim zemljama, kao u Švajcarskoj, Belgiji, Holandiji, Francuskoj itd. hoće svakako zadržati demokraciju u političkom životu, samo ta demokracija ne bi imala individualističko obilježje nego socijalno. Oblik vladavine (monarhija, republika) i sistem vladavine (demokratski, autoritarni režim, diktatura) nijesu uslovljeni korporativnim sistemom, nego naprotiv, oni oblikuju korporativni sistem

prema sebi, svodeći ga često više ili manje s puta njegovih pravih zadatka, i na taj način čine razlike u korporativnoj organizaciji.

Medu korporativnim organizacijama koje se pribrajaju tipu kršćanskoga korporativnoga sistema, ima razlika i u pogledu gospodarske i socijalne organizacije u koporativnom obliku, koje ipak nijesu bitnoga značaja.

Da bismo izbjegli zamršenosti prikaza izlaganjem većih ili manjih razlika u sistemu kod pojedinih zemalja, koje žele uvesti korporativnu organizaciju po kršćanskim socijalnim načelima, mi ćemo uzeti za podlogu proučavanja samo jednu zemlju kao tipičan primjer ostvarenja korporativnoga sistema u kršćanskom duhu. Birajući između Austrije, Portugala i Poljske, uzeli smo kao takav primjer Austriju. Uzeli smo je zato, jer su predstavnici režima u Austriji izričito izjavili, što više istakli i u samom ustavu i u drugim zakonima, da hoće provesti korporativnu organizaciju u duhu kršćanske socijalne nauke i slijediti kod toga smjernice enciklike pape Pija XI »Quadragesimo anno« (1931). Nadalje, u Austriji je do sada najviše razvijena korporativna nauka kršćanskog a smjera, pa se tu može najlakše isporediti upliv nauke na praktično izvođenje reforme društva i države.

Potrebno je unaprijed istaći, da je na austrijski korporativni sistem imala upliv uglavnom solidaristička korporativna nauka, koju zastupa većina katoličkih sociologa, ali da je na izgradnju austrijskoga korporativnoga sistema imala izvjestan upliv i univerzalistička nauka bečkoga profesora Othmara Spanna, koja može da služi osnovkom više fašističkom i nacionalno-socijalističkom sistemu nego kršćansko-socijalnom, a uz koju ipak pristaje, iako uz neke modifikacije, jedan dio katoličkih sociologa (»Krug bečkih katoličkih sociologa«).

Kod stvarne izgradnje austrijskoga korporativnoga sistema vodeću je ulogu imala kršćansko-socijalna stranka pod vodstvom Kancelara Dolfussa. Ona je htjela provesti korporativni sistem vjerno prema smjernicama enciklike »Quadragesimo anno«, ali je ona kod praktične provedbe tih načela morala popuštati sve više zahtjevima »Heimwehra«, koji je fašistički orijentiran, ali koji je kršćansko-socijalnu stranku politički, i oružano, podupirao u obrani prema marksizmu i nacionalnom socijalizmu. »Heimwehr« hoće ne samo autoritarni režim nego teži upravo za ostvarenjem totalitarne države, kakvu ostvaruje u Italiji fašizam.

U toku prikazivanja izložit ćemo korporativnu nauku obaju smjerova i upliv tih naučnih smjerova na faktičnu izgradnju korporativne organizacije, te uz to istaći otstupanje režima, pod pritiskom fašističkih tendencija »Heimwehra«, od smjernica enciklike »Quadragesimo anno«, za koju je dana izjava kancelara Dolfussa, da će je Austrija slijediti u izgradnji svoje »nove države«. Kad provedemo tu analizu i razlučimo elemente koji su ušli u austrijski korporativni sistem sticajem političkih prilika, od onih elemenata koji su izražaj kršćanske socijalne nauke, onda ćemo lakše zamisliti opći tip kršćanskog a korporativnog a sistema koji se razlikuje i od fašističkoga i od nacionalno-socijalističkoga.

I. Korporativistički pokreti i novi austrijski ustav

Pod korporativizmom se općenito razumijeva sistem socijalnoga, gospodarskoga i političkog uredenja države na osnovci organizovane profesije kao staleškoga tijela ili korporacije. Korporativno je uredenje društva i države postojalo u prošlosti, a naročito je bilo razvijeno u srednjem vijeku sve do pod konac 18. stoljeća, kada je individualistički liberalizam uspio da razriješi sve veze, koje su ograničavale potpunu slobodu rada i djelovanja pojedinca u društvenom, gospodarskom, političkom i kulturnom životu. Liberalizam je idući za političkom slobodom i jednačinom svih građana rušio organizaciju političkih staleža (plemstvo, svećenstvo, građanstvo), koja se osnivala na privilegijima u političkom životu, a i u privatno-pravnim odnosima. Želeći pak osigurati pojedincima potpunu slobodu u gospodarskom životu te u društvenim odnosima obarao je i organizaciju staleža po zvanju, koja je povezivala u cjelinu sve one koji su djelovali u vršenju iste funkcije u gospodarskom i društvenom životu. Jaki zamah industrijalizacije, doveo je, pogodovanjem liberalnoga gospodarskoga sistema koji se uveo od početka XIX v., do sve većega lučenja kapitala i rada u proizvodnji i svim drugim gospodarskim djelatnostima. Na mjesto društvene diferencijacije po staležima s obzirom na vršenje određenoga zvanja istaknula se diferencijacija s obzirom na imetak, koja ima za posljedicu formiranje društvenih klasa.

U modernom se društvu formiralo više klase prema svom imovnom stanju. U glavnom bismo mogli reći, da postoje tri velike klase: jedna klasa koja ima velike imetke t. j. kapital od čijeg prihoda ona živi (kapitalistička klasa); drugu klasu čine oni koji imadu neki kapital, ali s tim kapitalom moraju i sami da rade, makar i uz pomoć najmljenih sila; i konačno treća klasa, koju čine oni koji nemaju nikakova kapitala nego samo svoju radnu snagu, koju moraju iznajmiti posjednicima kapitala (proleterska klasa). Za društvene odnose imadu odlučno značenje samo dvije klase: kapitalistička klasa i proleterska. One su nužno vezane jedna na drugu, jer je za proizvodnju jednako potreban kapital kao i rad. No, iako obje sudjeluju u istoj gospodarskoj djelatnosti, njihovi se interesi kose i u obavljanju rada i u razdiobi prihoda, koji je rezultat zajedničke gospodarske djelatnosti. Te dvije klase formirale su se u dva fronta, između kojih se već cijelo vijek vodi žestoka borba. Klasna formacija današnjega društva postala je njegovom značajkom, a klasna borba, mjestimice i klasni rat, prirodni izražaj te klasne podijeljenosti. Marksistički je socijalizam podigao klasnu borbu na

princip društvenoga razvoja i djelovanja. Konačni mu je cilj te borbe pobjeda proleterske klase nad kapitalističkom i uništenje kapitalističke klase. Klasna borba, koja se vodi sa svom žestinom i svim sredstvima, od kojih je konačno sredstvo socijalna revolucija, imala je razorne posljedice — naročito iza Velikoga rata — u društvenom, gospodarskom i političkom životu. Ta borba remeti miran gospodarski rad, ugrožava politički red i dovodi do rasula narodnu zajednicu, a time i samu državnu organizaciju.

S obzirom na loše posljedice klasne borbe, koja se vodi u duhu marksističke nauke, javila se reakcija sa strane onih elemenata koji zadojeni nacionalnom idejom hoće očuvati jedinstvo svojega naroda i postojanje svoje države. Ti su elementi razvili nasuprot marksističkim socijalističko-komunističkim pokretima svoje nacionalističke pokrete, kojima je bio prvični cilj politički: uspostaviti jaku državnu vlast, koja će očuvati unutrašnji mir i red protiv svih revolucionarnih pokušaja i sigurnost države prema vani. Ti su politički nacionalistički pokreti uspjeli iza rata doći do vlasti u čitavom nizu evropskih država, a naročito su se afirmirali i razvili svoj poseban politički sistem u Italiji (fašizam), u Njemačkoj (nacionalni socijalizam) i Austriji. Budući da je društveni i gospodarski sistem, osnovan na individualističkom liberalizmu, doveo do izražaja u takoj mjeri klasnu diobu i klasnu borbu, da je njome bila ugrožena narodna cjelina i sama država, to su ti noviji nacionalistički pokreti morali uzeti za osnov društvenoga i gospodarskoga uređenja drugi jedan princip nego što je klasni. Taj drugi osnov društvene konstitucije našli su nacionalistički pokreti u principu staleške organizacije u korporativnom obliku.

Iako su nacionalistički pokreti u Italiji, Njemačkoj i Austriji privatili korporativni princip kao osnov društvenog i gospodarskog uređenja, ipak se oni usprkos osnovne srodnosti više ili manje među sobom razlikuju u svojim koncepcijama korporativne organizacije tako, da danas pretstavljaju tri različita tipa korporativnoga uređenja društva i države. Razlike, koje tvore podlogu za formiranje različitih tipova korporativnoga uređenja, jesu: 1) idejne, s obzirom na osnovna politička, socijalna i filozofska načela, na kojima počivaju pojedini politički sistemi; 2) historijsko-političke, koje potječu iz historijskoga razvoja dotičnih pokreta i njihove političke afirmacije; 3) taktičko-metodne, koje nastaju radi uspješne primjene korporativnoga principa s obzirom na konkretno političko i socijalno stanje, pa određuju različit put kojim se korporativna organizacija može ostvariti u pojedinoj zemlji.

1) Idejne razlike. Dok talijanski fašizam u idejnog pogledu poprima Hegelovu nauku o svemoćnoj i sveobuhvatnoj državnoj vlasti kao filozofski osnov svoje organizacije države i društva,¹⁾ dотле se austrijski sistem očituje za uređenje države u skladu s kršćanskim socijalnom naukom, koja ima posve drugu koncepciju o državi i njezinim zadaćama nego što je ima heliganizam. Njemački se pak nacionalni socijalizam osla-

1) Isp. Šćetinec: Socijalna organizacija fašizma, Zagreb 1935.

nja na modernizovanu univerzalističku nauku, koja pretstavlja mješavinu hegelijanskih ideja (totalitarizam) i aristotelovsko-tomističkih (»organska izgradnja«) sa svojom osebujnom koncepcijom naroda s rasnoga gledišta. Ove idejne razlike dovode do različitih koncepcija o ulozi i zadaćama države i njezinih organa te o položaju i ulozi staleških tijela (korporacija) u državi.

2 Historijsko-političke razlike. Pojedini politički pokreti, koji su se kasnije odlučili za korporativno uredjenje, razvili su se historijski iz različitih izvora te različitih pobuda i potreba. Ti su različiti izvori i pobude dali i različite elemente za izgradnju korporativne organizacije.

Talijanski se fašizam razvio iz dvaju različitih pokreta: političkoga nacionalističkog i socijalnoga sindikalističkoga. Radi toga vidimo, da u talijanskom fašizmu, kod kojega je sindikalni pokret bio druga važna komponenta, igra sindikalna organizacija odmah u početku izgradnje korporativne organizacije odlučnu ulogu. Talijanski fašizam započima svoju korporativnu organizaciju na sindikalnoj osnovci, prožima je nacionalističkim duhom i podvrgava potpunoma državnoj vlasti, a krajni mu je cilj staleško uredjenje društva, u kojem neće biti klasne borbe. Tako udružuje elemente nacionalne državno-socijalističke i staleške u jednu cjelinu, koja još nema svojega izradenoga značaja.²⁾

Austrijski se korporativni sistem oslonio uglavnom na postojeću kršćansko-socijalnu stranku, koja je imala već razvijeni program organizacije društva na staleškoj osnovci prema načelima kršćanskoga solidarizma, a i razvijenu tradiciju staleške organizacije. Zato se austrijski sistem odlučio za čisto staleško uredjenje društva i države.

Njemački nacionalni socijalizam je započeo kao nov pokret politički, voden uglavnom ciljevima vanjske politike, ali koji je morao radi ostvarenja tih ciljeva ostvariti i socijalno jedinstvo naroda. Ion se odlučio za staleško uredjenje društva, iz kojeg će biti izlučene klasne socijalne formacije, koje dovode do klasnih borba. Kako se socijalni sistem njemačkoga nacionalnoga socijalizma nalazi tek u počecima svoje izgradnje, to se za sada još ne može uspješno usporedivati s drugim formalno izgradenijim sistemima.

3 Taktičko-metodne razlike. Konačno su sva tri tipa krenula posve drugim putevima u metodi izgradnje korporativne organizacije.

Talijanski je fašizam započeo sa socijalnom organizacijom (sindikati), te se nakon dužega eksperimentiranja uputio na gospodarsko, odnosno na socijalno-gospodarsko područje (korporacije), a za korporativnu je organizaciju na političkom području iznio tek nekoliko pogleda. Korporativni se sistem talijanskoga fašizma do danas najviše angažovao za opću organizaciju gospodarstva u državnom interesu (korporacije po proizvodnim ciklusima)³⁾ uz prisilno uklanjanje socijalnih sukoba (zabrana štrajka it. d.).

2) Isp. Wilhelm Andreeae: Staatssozialismus u. Standesstaat, G. Fischer, Jena 1931, str. 199—213.

3) Isp. Šćetinec, op. cit. str. 26.

Njemački pak nacionalni socijalizam nastupa nejednoliko u pravcu korporativnoga uređenja prema pojedinim socijalnim skupinama. U industriji provodi mjere za osiguranje socijalnoga mira, a u poljoprivredi i obrtu mjere za gospodarsku organizaciju doličnih staleža. Prema tome i njemački se nacionalni socijalizam do sada ograničio na korporativnu organizaciju na socijalnom i gospodarskom području.

Naprotiv Austrija je započela s korporativnom organizacijom na političkom području. Ona je najprije donijela ustav (1-V-1934), kojim se određuje politička organizacija države na staleškoj osnovci u korporativnom obliku, a tek predviđa sistematsko provedenje staleške organizacije na području cijelog socijalnoga i gospodarskoga života, koje se ima odrediti posebnim zakonima na osnovu ustava.

Ovaj put austrijskoga sistema izgleda da je prenaglijen i da ide upravo obratnim smjerom nego što bi morao, jer započima ondje, gdje bi normalnim razvojem morao završiti.

Staleška organizacija, koja odgovara unutrašnjoj prirodi društva, mora da se razvija normalno iz svojih vlastitih snaga, organski.⁴⁾ Budući da je staleški poređak bio kroz cijedan vijek posve potisnut, to se novi staleški poređak može uvesti tek progresivno, dakle polagano, i to tako, da prilagodi postojeći gospodarski sistem novim socijalnim zahtjevima, a socijalne oblike da preudeši prema potrebama suvremenoga gospodarstva.

Nacionalistički politički pokreti, koji su prihvatali ideju korporativne organizacije društva i države poglavito iz političkih motiva, kao fašizam i nacionalni socijalizam, u svom brzom hodu za ostvarenjem svojih političkih ciljeva, nijesu se obazirali na ovu potrebu organskoga razvoja staleža. Oni nijesu imali nikakove ideoološke tradicije u pravcu ostvarenja staleškoga uređenja društva i države nego su prihvatali već gotove rezultate korporativne ideologije preudešavajući ih svojim političkim ciljevima. Korporativni sistem u fašizmu i nacionalnom socijalizmu nije izrastao organski iz prirodnoga raščlanjenja društva s obzirom na funkcije, koje su društvu potrebne nego je nametnut o dozgo, diktatom. Austrijski su teoretičari i politici, koji su bili protagonisti korporativnog uređenja države kao Ignaz Seipel⁵⁾, Richard Schmitz⁶⁾ pa i sam kancelar dr. E. Dolfuss⁷⁾, bili za progresivno uvođenje staleškoga poretku i razvijanje moralnih uslova za ostvarenje korporativne organizacije, tako da se taj sistem razvije što više organski i sam od sebe. Međutim sticaj političkih prilika u Austriji, a naročito stanje nastalo socijalističkim ustankom (u februaru 1934) potaklo je kancelara Dolfussa, da požuri donošenje novoga ustava, koji određuje korporativ-

4) Isp. Gundlach: Stand, Ständewesen; Staatslexikon (Görresgesellschaft), Freiburg im B/V. sv. str. 52.

5) Dr. M. Knoll, Das Ringen um die berufsständische Ordnung in Oesterreich, Wien 1933, str. 20.

6) R. Schmitz: Der Weg zur berufsständischen Ordnung in Österreich, Wien 1934, Manz-Verl., str. 30.

7) L'oeuvre de l'Internationale Syndicale Chrétienne, Utrecht 1934, str. 144.

n o u r e d e n j e o d o z g o , a s obzirom na oblike korporativnoga uređenja još u većoj mjeri odozgo nego što su to do sada učinili fašistički i nacionalno-socijalistički režim. Mussolini i Hitler su dođuše odredili korporativnu organizaciju odozgo, ali ipak pristupaju njenoj izgradnji progresivno, eksperimentirajući, i to ponajprije na području socijalnom, zatim ponešto na gospodarskom, a tek neznatno na političkom (i to samo fašizam). Oni mogu eksperimentirati na području socijalnom, pa i gospodarskom, jer drže čvrsto političku vlast. Program fašizma i nacionalnoga socijalizma je oličen u njihovim vodama. Oni imadu cezarističku vladavinu.⁸⁾ Narod se drži u iluziji, da je ono, što hoće voda (Duce, Führer), prava volja naroda. Zato Vode mogu mijenjati i programe i konkretnе oblike organizacije. »Voda ima uvijek pravo!«. To je parola, koja se čuje u Njemačkoj i Italiji.

Drukčije stoji stvar u Austriji. Austrija nije imala jake ličnosti — Vode, koji bi snagom impresije pa i presije, poveo za sobom mase, koje bi mu dale neograničeno povjerenje. Dolfuss je uveo autoritarni režim, slično kao Mussolini i Hitler, ali ovo uvedenje autoritarnoga režima u Austriji nije bilo posljedica jednoga pokreta masa, kao što je to bilo u fašističkoj Italiji i nacionalno-socijalističkoj Njemačkoj, nego je to bio dobro iskorišćeni momenat od strane eksekutive, kad se parlament u martu 1933., svojom kratkovidnošću i nespretnošću, sam onemogućio. Dolfuss uvođenjem autoritativnoga režima nije stekao većega prestiža ni većega povjerenja naroda nego što ga je imao prije niti je postao jačom ličnosti. Bilo je očito da Dolfuss kraj staroga demokratskoga ustava ne može održati autoritarnoga režima. Stoga je nužno trebalo promjenu ustava u autoritarnom pravcu. Idejni smisao tome ustavu imala je dati korporativna organizacija države. Zato novi ustav, — proglašen 1 maja 1934 — uređuje korporativnu organizaciju najprije s političke strane s obzirom na zakonodavstvo i upravu, u kojima imadu učestvovati organizovani staleži po zvanju kao profesionalne korporacije. Budući da do stupanja Ustava u život u Austriji još nije bila provedena korporativna organizacija staleža, to se država služi, dok se ta organizacija ne izgradi, fikcijom staleške organizacije dajući ustavom pravo eksekutivnoj vlasti da prethodno imenuje prestavnike staleža za zakonodavno tijelo iz pojedinih zvanja.

S obzirom na ove okolnosti izgleda da je korporativni poredak u Austriji na slabijim nogama nego u fašističkoj Italiji.

Iako je Austrija započela korporativnu organizaciju tako reći s krova uvođenjem najvišega stepena korporativnoga poretka (u političkoj organizaciji države) ipak, držimo, da Austrija ima više stvarnih uslova, da proveđe sistematsku korporativnu organizaciju na

8) Cezarizmom nazivamo vladavinu, u kojoj vladalac (monarh ili vođa) izvodi svoju vlast iz volje naroda, koja je izražena i formalnim glasovanjem, ali kad je narod jednom (pod ovim ili onim okolnostima) izabrao vlastaoca (vodu), tada vladalac, koji je dobio povjerenje naroda, vrši ovu vlast bez sudjelovanja naroda. Taj je sistem dobio ime po Cezaru, koji je uz pristanak rimskog puka i kao njegov pretstavnik zauzeo svu vlast i vršio je sam, a u novijoj historiji pretstavljaju cezaristički sistem vladavine Napoleon I i III.

svim područjima i socijalnom i ekonomskom i političkom, nego ikoja druga država.

Austria ima naime razvijenu korporativnu ideologiju,⁹⁾ koja se izgrađuje naučno više od jednoga vijeka; ima jaku tradiciju staleškog uređenja društva¹⁰⁾; ima već razvijene začetke korporativne organizacije,¹¹⁾ jače nego u ikojoj drugoj zemlji. Stoga, premda je Austria započela s korporativnom organizacijom najvišega stepena (u zakonodavnem tijelu), ipak ima izgleda — ako se političke prilike ne bi izmijenile — da brzo provede korporativnu organizaciju i na socijalno-ekonomskom području i da tako ostvari cijeli sistem korporativne organizacije.

Novi je austrijski ustav, slijedeći austrijsku tradicionalnu korporativnu ideologiju i program kršćansko-socijalne stranke, postavio dva načela za korporativno uređenje austrijske države:

- 1) da novo uređenje ima biti na staleškom osnovu¹²⁾ i
- 2) da se to uređenje ima provesti u duhu kršćanske socijalne nauke.¹³⁾

Time je u austrijskom ustavu došao do izražaja program kršćansko-socijalne stranke, a naročito program njezina tadanjega predstavnika kancelara dr. Engelberta Dolfussa koji ga je, nakon što je

9) U prvoj polovici XIX vijeka je škola t. zv. novoromantika isticala potrebu obnove staleške organizacije po uzoru srednjega vijeka. Glavni su pretstavnici te škole bili Adam H. v. Müller (1779—1829), Karl H. v. Haller (1768—1854), Gentz, Baader i dr. U drugoj polovici XIX. v. se istakao sa svojom korporativističkom koncepcijom Karl v. Vogelsang († 1890), koji je iznio naročito važnu misao o formiranju, pored ostalih staleža po rodu i zvanju, i stalež industrije, koji tvore poduzetnici i radnici zajedno. Taj će stalež nastati tek onda, ako radnici budu činili s poduzetnikom pravu društvenu zajednicu, u kojoj će radnici učestvovati i u vlasništvu (koristovno vlasništvo kao u lenskom sustavu) i u dobiti poduzeća. Nadalje je Vogelsang isticao potrebu konstituiranja zakonodavnog tijela na staleškoj osnovci tako, da poslanici budu pretstavnici autonomnih staleških udruženja, i u tom je bio preteča novoga austrijskog ustava. Poslije smrti Vogelsangove su se zalagali za korporativnu ideju teoretički prof. Franz Schindler († 1922), J. Biderlack († 1930), A. Rösler († 1922), te političari princ Alois Lichtenstein, Karl Lueger († 1910) i Ignaz Seipel († 1932). Iza rata je bečki sveučilišni profesor Otmar Spann izgradio čitavu teoriju staleške države na osnovci univerzalističke nauke i stvorio posebnu socijalnu školu, kojoj pripadaju ugledni teoretičari Wilhelm Andree, Walter Heinrich, Jakob Baxa, Hans Richl i dr. Pored ovoga pravca razvio je korporativnu ideologiju i t. zv. solidaristički pravac, kojem pripadaju od sadašnjih austrijskih teoretičara R. Schmitz, A. Knoll i dr.

10) U Austriji su se maloobrtnički cehovi održali sve do 1859.

11) Mali obrtnici i trgovci su organizovani u prinudnim udruženjima profesionalno i imaju svoje predstavništvo u komorama. Seljaštvo je dobilo svoje profesionalno predstavništvo, iza rata, u poljoprivrednim komorama. Isto su tako i brojna slobodna zvanja dobila svoja profesionalna predstavništva u svojim komorama (advokatske, liječničke, apotekarske, inženjerske). Ovi korporativni oblici ne predstavljaju izgradenu stalešku organizaciju, ali ipak tvore neke elemente staleške organizacije, a naročito razvijaju stalešku svijest i stalešku čast, pa tako razvijaju shvaćanje i dispoziciju za opću sistematsku stalešku organizaciju.

12) »Savezna je država staleški uređena...« (u čl. 2 Ustava).

13) »U ime Boga Svetog, od kojega proizlazi sve pravo, dobiva austrijski narod za svoju kršćansku nemacku saveznu državu na staleškom osnovu ovaj Ustav. (Uvodni stav Ustava).

izašla papina enciklika »Quadragesimo anno« (15. V. 1931), izložio riječima: »Mi hoćemo socijalnu kršćansku njemačku državu Austriju na staleškom osnovu pod jakim autoritativnim vodstvom.¹⁴⁾

Austrijski je ustav, postavivši ova načela uređenja države, dao svojoj korporativnoj organizaciji određeni smjer. Austrijska korporativna organizacija, ako slijedi načela izložena u Ustavu, ne može biti istovjetna ni s fašističkim ni s nacionalno-socijalističkim korporativnim sistemom, nego tek toliko, koliko se ti sistemi podudaraju s kršćansko-socijalnom naukom, izraženom naročito u enciklici »Quadragesimo anno«.

Nova se korporativna organizacija u Austriji ima osnivati na čistom staleškom principu. Stoga, ako hoćemo da dobro shvatimo idejnu osnovku austrijskoga korporativnog ustava, treba da potanje upoznamo staleški princip društvenog i državnog uređenja, a to ćemo moći to potpunije, ako ga isporedimo s klasnim principom, na kojem je osnovano dosadašnje društveno uređenje.

II. Staleški princip društvenoga uređenja

A Staleži i klase kao pojavi društvene diferencijacije i integracije

I stalež i klasa su pojavi s jedne strane društvene diferencijacije, a s druge strane društvene integracije.

Društvena se diferencijacija sastoji u lučenju pojedinaca jednih od drugih s obzirom na razlike u društvenom životu, nastale diobom rada, koja ima za posljedicu raznoliku gospodarsku i društvenu djelatnost (zvanje) i raznoliko imovinsko stanje, a po tome i raznolik društveni položaj pojedinaca.

Pod društvenom integracijom razumijevamo okupljanje u jednu grupnu cjelinu svih onih pojedinaca, koji vrše jednaku ili sličnu gospodarsku i društvenu djelatnost (zvanje) ili imadu prilično jednakim imovinsko stanje, koje sadrži jednake materijalne interese, a na osnovu toga jednak ili sličan društveni položaj.

Društvena diferencijacija i integracija odgovaraju potrebi društva, da se svi oni koji vrše isto zvanje i koji imaju jednake materijalne interese povežu što jače moralnim, kulturnim i socijalnim (organizacijskim) vezama radi lakšega ostvarenja zajedničkih interesa pojedinih društvenih skupina, a ujedno i skupnih interesa cijele društvene zajednice.

Medutim staleži i klase koji su rezultat društvenoga diferenciranja i integriranja pretstavljaju različite društvene formacije, jer nastaju na različitom osnovu društvene diferencijacije i integracije, a prema tome imaju i različite bitne osobine, različitu organizaciju te različito društveno značenje.

1. Klase.

Pojam klase. Klasama nazivamo one socijalne skupine, koje se formiraju s obzirom na razlike u posjedu kapitala i dohotku te na stav pojedinaca, koji oni zauzimaju, u vezi s tim razlikama, prema gospodarskom stanju i društvenom poretku.

Objektivni je osnov diobe i m o v n o s t a n j e , i to u prvom redu posjed kapitala (da li netko ima kapital ili ga nema) te dohodak koji netko ima od rada igra također ulogu s obzirom na klasnu diobu, jer se ljudi sa znatnim dohotkom od rada (direktori, slobodna zvana itd.) luče društveno od proletarijata, te se po društvenom položaju nalaze na istoj ili blizoj stepenici s onima koji imaju dohodak od kapitala, tvoreći zajedno s njima »buržoasko društvo«. No ta kategorija, koja ima znatne dohotke od svojega rada, ne стоји nužno u suprotnosti s klasom najamnih radnika, jer im se materijalni interesi u konkretnom poslu ne kose (osim u koliko su eksponenti kapitala, kao direktori, upravitelji, inženjeri i sl.). Veće socijalno značenje ima onaj srednji sloj, koji ima nešto kapitala od kojega uživa dohotke, ali koji mora i sam da radi (mali trgovci, obrtnici, seljaci). Odlučno pak mjesto u klasnoj podijeljenosti modernoga društva zauzimaju dvije klase: čista kapitalistička koja ima proizvodna sretstva — kapital, i čista proleterska koja nema kapitala nego samo radnu snagu. Te se dvije klase, u današnjem društvu, formiraju na radnom tržištu¹⁵⁾ kao dvije različite grupe interesenata, od kojih jedna hoće kupiti rad što jeftinije, a druga prodati ga što skuplje, dovodeći tim putem u »suradnju« rad i kapital. Materijalni se interesi tih dviju skupina nužno kose. Ono što veže pojedince u klasnu zajednicu (osnov integracije), to su zajednički materijalni interesi jedne skupine nasuprot materijalnim interesima druge skupine. S obzirom na ove materijalne interese zauzimaju pripadnici pojedine klase svoj (s u b j e k t i v n i) s t a v p r e m a g o s p o d a r s k o m s i s t e m u , na kojemu počiva ovakovo gospodarsko i društveno stanje. Kapitalistička je klasa za postojeći (liberalni) sistem koji se osniva na slobodnom djelovanju zakona ponude i tražnje, jer joj taj daje povoljan položaj na radnom tržištu, a i u cijelom gospodarskom životu. Ona tvrdi, da je taj sistem pravedan, odnosno da je to jedini mogući sistem gospodarstva. Nasuprot proleterska klasa napada taj liberalni sistem kao nepravedan, jer u njemu ima vrlo bijedne uslove života, i zato traži novi, pravedniji gospodarski sistem i društveni rad.

Prema tome osnov je za formiranje klasa u objektivnom pravcu i m o v n o s t a n j e , i to u prvom redu posjed kapitala, a u subjektivnom pravcu stav pojedinca prema postojećem gospodarskom sistemu. Element, koji povezuje pojedince u solidarnu klasnu zajednicu, tvore zasebni materijalni interesi pojedinih skupina.

Bitna je značajka klase: suprotnost interesa svih skupina na radnom tržištu koje sudjeluju u istom zvanju. Ta suprotnost interesa ima za posljedicu zauzimanje nepri-

15) Nell-Breuning, Die soziale Enzyklika, Köln 1932, str. 150.

jateljskoga stava jedne klase prema drugoj i neprijateljskoga stava slabije klase prema postojećem gospodarskom sistemu.

Organizacija klasa. Klase kao društvene formacije nisu u svojoj cjelini organizovane, nego postoje udruženja na klanoj osnovci koja obuhvataju veći ili manji broj pristalica. Takva su klasna udruženja stručna udruženja ili sindikati (radnički i poslodavački) i političke stranke (formalno samo radničke). Te organizacije nastoje da zastupaju interes cijele klase odnosno da povedu, kao inicijativni elemenat, u akciju cijelu klasu.

Socijalno značenje klase. Iz klasnih se suprotnosti neminovno razvija klasna borba. Klasnu borbu na gospodarskom području vode sindikati, a potpomažu je političke stranke. Ta klasna borba može da se očituje kao borba dviju stranaka na radnom tržištu za polučenje povoljnijih uslova radnog ugovora, i to sredstvima koja nisu zakonom zabranjena. Sastoje se u općenitom pobijanju protivničkih koncepcija o društvenom radu i gospodarskom sistemu, a konkretno u traženju većega udjela u razdobi dobara. Kao sredstvo kojim se čini pritisak na protivnu stranu, da popusti, uzima se pravljenje poteškoća u poslu (štrajk, lock-out, pasivna rezistencija itd.). No s obzirom na odnos medusobne zavisnosti rada i kapitala završava ta borba redovno sporazumom na neko vrijeme kolektivnim uređenjem uslova rada i plaće. Ta faza pretstavlja »oružani mir« u društvenom životu, kada obje stranke prema postojećem sporazumu suraduju u gospodarstvu, ali se spremaju na dalju borbu. Time se cijeli društveni život drži u trajnoj napetosti. U toj se borbi opći interesi zajednice puštaju s vida, a dolaze do izražaja samo interesi pojedinih skupina.

No klasna borba može da poprimi i jače oblike otvorenog neprijateljstva, u kojem proleterska klasa (odnosno jedan njezin dio) vodi borbu bez prestanka u duhu revolucionarnog socijalizma, ne zaustavljajući se ni na etapama privremenog mira kolektivnim uređenjem radnih odnosa. Borbu pak vodi najoštlijim sredstvima: sabotažom, nasiljem i generalnim štrajkom. Ta borba prelazi u pravi klasni rat koji ruši osnove općeg društvenog mira i reda.

Ako klasne suprotnosti dolaze u tolikoj mjeri do izražaja, da je sav društveni život prožet klasnom borbom, i ako se klasna borba uzima za princip društvenog razvoja tako, da klasne suprotnosti daju obilježe strukturi cijelog društva, tada se nalazimo u čisto klasnom društvu, da jedna klasa posve podvrgne sebi drugu klasi ili što više, da jedna klasa iskorijeni drugu (boljevizam).

Posve druge osobine i socijalno značenje u društvenom životu ima stalež.

2 Staleži.

Pojam staleža. Stalež pretstavlja zajednicu svih onih koji vrše jednaku ili sličnu gospodarsku ili društvenu funkciju društvenog života (zvanje) te su tom svojom djelatnošću međusobno unutrašnje povezani.

Osnov dakle društvene diferencijacije i integracije, na kojemu se formira stalež, jest odredena društvena funkcija.¹⁶⁾ Oni koji vrše istu društvenu ili gospodarsku funkciju, isto zvanje, luče se od drugih, koji vrše drugu funkciju, drugo zvanje (diferencijacija), a sami se povezuju u jednu cjelinu, u kojoj suraduju i međusobno se pomažu, da pribave sredstva za svoj život te materijalna (i duhovna) dobra za cijelu društvenu zajednicu¹⁷⁾ (integracija).

U historijskom su se razvoju društva razvili s obzirom na vršenje društvene funkcije politički i pozivni (profesionalni, po zvanju) staleži. Politički su se staleži u prošlosti, a naročito u srednjem vijeku formirali i dijelili prema tome, kako su njihovi pripadnici u različitoj mjeri učestvovali u javnopravnim funkcijama državnoga života (u zakonodavstvu, te u političkoj, vojničkoj i crkvenoj organizaciji), pa su s obzirom na te funkcije imali i različita javna, a i privatna prava (stalež plemstva, svećenstva i građanstva). Staleži po zvanju su nastali s obzirom na različita gospodarska zanimanja kojima su se posvećivali njihovi pripadnici. Danas dolaze u obzir kao socijalni faktor samo staleži po zvanju (pozivni staleži). U te staleže ubrajamo danas i one koji vrše jednaku ili sličnu gospodarsku funkciju (privredni staleži) ili jednaku društvenu funkciju (javna zvanja) kao svoj životni poziv i trajno zanimanje.¹⁸⁾

Bitna je oznaka staleža po zvanju da stalež veže sve one koji djeluju u istoj funkciji i u istom zvanju u jednu cjelinu, bez obzira u kojem svojstvu djeluju (poduzetnik, namještenik, radnik, učenik) i tako tvori solidarnu zajednicu svih pripadnika zvanja. Budući da je svrha diobe rada vršenje različitih poslova kao životnih zanimanja tako, da se različite djelatnosti usavrše i onda međusobno upotpunjuju, to i staleži koji se formiraju na osnovci zvanja i zanimanja djeluju na korist cijele zajednice. Dok je osnov klasne formacije suprotnost materijalnih interesa dviju skupina koje djeluju u istom zvanju, osnov je staleške formacije funkcijsko jedinstvo svih onih koji djeluju u istom zvanju. Dok klasne formacije razvijaju borbu jedne klasne skupine protiv druge radi ostvarenja interesa pojedine klasne skupine bez obzira na interes cjeline, dotele staleške formacije djeluju u cilju suradnje svih svojih pripadnika i skladnog odnosa unutar cijele društvene zajednice.

Socijalno je značenje staleža u tome, što stalež predstavlja u društvenoj zajednici jedan elemenat suradnje i solidarnosti, povezanosti sa zvanjem¹⁹⁾ i discipline, elemenat stabilnosti i čvrstoće društvene strukture, a time ujedno i elemenat društvenog mira.

16) Isp. G. Gundlach, Staatslexikon, Herder, Freiburg i B. Bd. III. str. 46.

17) Isp. Dr. Joseph Pieper: Die Neuordnung der menschlichen Gesellschaft, Frankfurt a/M. 1932, str. 85.

18) Isp. W. Sombart, Beruf, Hdb. der Soziologie, F. Enke Verl., Stuttgart 1931, str. 26.

19) Isp. G. Albrecht, Die sozialen Klassen, Leipzig, Verl. Quelle & Meyer, 1926, str. 67.

Organizacija staleža. Stalež može biti neorganizovan ili organizovan.

Stalež je neorganizovan kad kod pripadnika nekog zvanja postoje svi duhovni i socijalni elementi za formiranje staleža, kao na pr. povezanost sa zvaniem, staleška svijest, osjećaj staleške časti, duh solidarnosti, ali nema nikakve organizacije po kojoj bi pripadnici tog zvanja bili udruženi u jednu djelatnu cjelinu, a prema tome nema ni organa koji bi ih zastupao u društvenom ili gospodarskom životu. Neorganizovan skup pripadnika nekog zvanja čini u tom slučaju samo stalež u duhovnom smislu, latentni stalež, kako kaže O. Sp an n.²⁰⁾

Ovakvi latentni staleži postoje i u današnjem individualističkom društvu, na pr. seljački, obrtnički, trgovачki stalež, iako nemaju никакve staleške organizacije. Njihovi staleški zahtjevi dolaze i u slučaju takva stanja do izražaja u javnom životu, naročito u zakonodavstvu, jer političke stranke vode računa o staleškim interesima birača i nastoje steći njihovu sklonost svojim zalaganjem za unapređenje njihovih staleških interesa. Tako ističu stranke, da vode na pr. »seljačku politiku« ili »obrtničku politiku«, iako u vodstvu tih stranaka gotovo i nema seljaka ili obrtnika, a pogotovo ne kao predstavnika pojedinog staleža. Upliv latentnog staleža na ostvarenje staleških zahtjeva je dakle neizravan, vrši se posredstvom drugih »ne-staleških« organa.

Ako se pak pripadnici istog zvanja udruže dobровoljno u posebna udruženja socijalna (sindikate), gospodarska (karteli) ili politička (stranke), tada stalež postaje djelatnim ili aktivnim staležem.²¹⁾

Stalež u tom obliku dobiva već u znatnoj mjeri izravan upliv na društveni i gospodarski život, jer pojedina staleška udruženja formuliraju staleške zahtjeve i iznose ih »u javnost«, djelomice i na državnim forumima (u parlamentu), iako ne kao po državi priznato staleško predstavništvo. No i taj »aktivni stalež«, organizovan djelomično u dobrovoljnim, slobodnim staleškim udruženjima nema odredene funkcije ni određenog područja djelatnosti u društvenoj organizaciji. Tu dobiva tek onda, kad ga država prizna kao javnopravnu korporaciju s prinudnim karakterom tako, da svi pripadnici nekog zvanja moraju biti članovi te korporacije. Ona dobiva određeni krug zadaća za svoje djelovanje i određena ovlaštenja da sama upravlja poslovima svojeg staleža pod nadzorom države (samouprava). Stalež u obliku korporacije javnog prava je tek potpuni stalež (Vollstand).²²⁾

Svaki latentni stalež tendira da se organizira u zasebni organizam, u staleško tijelo ili korporaciju. Staleško tijelo ili korporacija udružuje pojedince u onome, što je svima njima u njihovu zvanju zajedničko. Ono služi interesima pojedinaca, pripadnika nekog zvanja, no samo toliko, koliko su ti interesni zajednički svima pripadnicima

20) O. Spann, *Der wahre Staat*, G. Fischer, Jena 1931, str. 162.

21) O. Spann, op. cit. str. 162.

22) W. Heinrich, *Das Ständewesen*, G. Fischer, Jena 1932, str. 11.

toga zvanja. Po tome se korporacija nalazi iznad svih pojedinaca, pripadnika određenog zvanja. Staleško tijelo ili korporacija ima da služi ciljevima cijele društvene zajednice, kao što pojedini tjelesni organi doprinose funkcioniranju cijelog tjelesnog organizma. S obzirom na to, staleška tijela ili korporacije imaju posrednu ulogu između pojedinaca, pripadnika pojedinih zvanja, i države kao najviše društvene zajednice kao potreban organ društvenog organizma.

B Odnos staleža i klase u današnjem društvu

U svako doba društvenoga razvoja ima u društvenoj konstituciji i staleških i klasnih elemenata. Samo u jednoj prevladava staleški karakter društvenih formacija, a u drugoj klasni.

U srednjem su vijeku društvo i država bili izgrađeni na staleškoj osnovci, ali su i u to doba došli do izražaja i klasni momenti, na pr. u seljačkim bunama protiv zemljische gospode; u pobunama djetića protiv majstora.²³⁾ Od 19 vijeka je, naročito u industrijskim zemljama, pretegnuo u društvenim odnosima k l a s n i k a r a k t e r, i to tako jako, da se značenje staleža gotovo izgubilo. Razmahala se klasna borba, koja je cijeloj društvenoj strukturi dala klasni karakter. Ipak se do danas nije izgradilo čisto klasno društvo, nego postoji samo tendencija, da se takovo formira u čisto industrijskim zemljama. Razlog je u tome, što klasna svijest nije jednako prožela svu radničku proletarsku klasu; zatim što jedan dio radničke klase, iako je prinužden da vodi klasnu borbu radi poboljšanja svojih uslova života, uzima tu borbu kao mučnu činjenicu, ali je ne podiže na princip nego teži za sporazumom svih društvenih slojeva na osnovi društvene pravednosti (reformni pravac); i konačno, što država utječe u novije vrijeme u znatnoj mjeri na ublaženje klasnih suprotnosti. Upravo ovi faktori, koji djeluju na smirenje socijalnih suprotnosti i koji su do sada doprinijeli, da se socijalni sukobi nijesu izvrigli u otvoreni klasni rat i iskorjenjavanje jedne klase po drugoj, izuzev rijetke slučajevne (boljševička Rusija), pokazuju mogućnost, da se i na današnje stanje zaoštrenih socijalnih sukoba može djelovati u pravcu sporazuma i lojalne suradnje svih društvenih slojeva u interesu općega dobra.

Danas se s više strana ističe potreba uklanjanja klasne borbe i obnove staleškoga uređenja društva. Tu potrebu ističu nacionalistički pokreti kao fašizam i nacionalni socijalizam. Ističe je i enciklika »Quadragesimo anno«: »Država i svaki valjani građanin treba da u prvom redu ide za tim i trsi se oko toga, kako bi se uklonila borba među suprotnim klasama, a razbudio i podigao složni rad svih staleža (»korporacija«). Socijalna politika treba da se posveti obnovi »korporacija« (Qu. a. n. 82 i 83). Austrijski ustav hoće da slijedi tezu enciklike »Quadragesimo anno« u obnovi staleškoga poretku i uzima ideju staleškoga poretku kao organizaciono načelo društvenoga i državnoga života.

23) Isp. Albrecht, op. cit. str. 68.

Sada se postavljaju pitanja: 1) može li se današnje društvo, u kojemu je klasni momenat, s obzirom na razlike u posjedu kapitala, došao do tolikog izražaja, da je posve potisnuo stalešku organizaciju, uopće toliko izmijeniti, da bi se oživilo staleško uređenje društva, i 2) da li »staleško uređenje društva« nužno sadrži u sebi uklanjanje klasne diobe i klasnih društvenih formacija? Ako ne sadrži, kakovo će biti socijalno značenje klasa unutar »staleškog društvenog poretku«.

1. Obnova staleške organizacije društva.

Mi smo naprijed istakli, da su i staleži i klase rezultat društvene diferencijacije i integracije te da nastaju svaka na drugom osnovu, pa da je u svako doba društvenoga razvoja bilo i staleških i klasnih formacija, samo da su u različito doba, prema različitim gospodarskim prilikama, više dolazile do izražaja jednom staleške, a drugi put klasne društvene formacije. Iz toga stanja slijedi, da jedna društvena formacija ne isključuje drugu. Budući da su se u novije doba, u eri liberalnog individualističkog režima, staleži održali kao latentne društvene formacije, i onda, kad im je bila oduzeta pravna podloga za postojanje kao organizovanih tijela, to zaciјelo ne će biti nemoguće i u sadašnjem društву, s istaknutim klasnim značajem, obnoviti stalešku organizaciju i u pravnom obliku kao javnopravne korporacije.

Ne će biti naročite teškoće, da se uspješno provede organizacija već »latentnih« staleža: seljaka, zanatlija, trgovaca i slobodnih zvanja, jer su pripadnici tih staleža povezani zajedničkim interesima u vršenju njihove funkcije (funkcijsko jedinstvo). I posloprimci unutar tih staleža, barem veći dio, očekuju, da će prije ili kasnije postati samostalni proizvodnici, pa se zato klasne suprotnosti poslodavaca i posloprimaca unutar tih staleža mogu ublažiti povoljnim uredenjem radnoga odnosa. Kod praktične provedbe korporativne organizacije tih staleža ostaje samo pitanje: kako uvesti u život stalešku organizaciju savremenom gospodarskom stanju i naprednoj tehniци.

Glavni se problem uvođenja staleškog poretku nalazi u velikoj industriji, gdje je ekskluzivna razdijeljenost kapitala od rada dovela do sadašnje klasne diobe na dvije neprijateljske fronte sa svim dissolutivnim posljedicama u društvenom stanju. U industriji nema staleškoga duha ni kod samih poduzetnika, jer je u industriji kapital nad ličnosti. Pogotovu se ličnost gubi u anonimitetu dionice i dioničara. Još manje može biti staleškoga duha kod radnika u industriji koji su u poduzeću u podređenom položaju i iskorisćivani te ne osjećaju nikakve povezanosti sa zvanjem ni s poduzećem. Klasna dioba i klasne suprotnosti u industriji su nužna posljedica gospodarskog sistema koji omogućuje potpuno lučenje kapitala od rada. Uspješna staleška korporativna organizacija u industriji — a to je osnovni problem u industrijskim zemljama — može se provesti samo tako, ako se izmijeni, reformira gospodarski sistem tako, da radnici budu ravnopravni suradnici s poduzetnikom, zainteresovani i moralno i materijalno na radu i uspjehu preduzeća, jer će se tek onda klasne suprotnosti ublažiti.

Staleška se organizacija društva ne će ostvariti jednostavno tako, ako se »zabrani« ili negira klasna borba i ukinu klasne organizacije. Takav postupak ne bi bio ništa drugo nego i opet klasna borba, i to borba u korist jače klase.²⁴⁾

Staleški je dakle poredak moguć i u velikoj industriji, ali će stvarnih uspjeha imati samo onda, ako se najprije provede odlučna reforma gospodarskog sistema i radnog odnosa.

2. Klase u staleški organizovanom društvu.

Budući da se staleške i klasne formacije medusobno ne isključuju, to će se klasne formacije održati i u staleški organizovanom društvu. Marksistički socijalizam želi doduše ostvariti »besklasno« društvo provodenjem potpune gospodarske i društvene jednakosti. No to je nemoguće, kako to dokazuje i socijalistički eksperiment u bivševičkoj Rusiji, gdje nije polučena ni gospodarska ni društvena jednakost svih građana, iako je gradanska kapitalistička klasa »likvidirana«. Čim postoje različite gospodarske i društvene funkcije, i čim postoje kod ljudi razlike fizičke i psihičke, a prema tome različita sposobnost i različita intenzivnost u radu, bit će neminovno i razlika u gospodarskom i imovnom stanju i u društvenom položaju. Te pak različite tvore osnov klasnih formacija. Dakle, kolikogod se opsežno provela staleška organizacija društva, bit će ipak u njoj klasnih elemenata, s kojima valja računati u društvenom životu.

Ako klase po prirodi društvene konstitucije ostaju i u staleški uredenom društvu, pita se, kakovo će biti njihovo značenje u takvoj društvenoj organizaciji.

Budući da je stalež po svojoj konstituciji i funkciji elemenat društvene suradnje i društvenoga mira, to će biti tendencija staleške organizacije društva, da uklopi klasne elemente u stalešku organizaciju tako, da interesi zvanja i opći interesi zajednice steknu prevagu nad materijalnim interesima pojedinih klasnih skupina. Time će biti uklonjeni veliki socijalni sukobi koji sada potresaju društvenu zajednicu. No do društvenoga će se mira doći tek onda, ako se uklone klasni sukobi i unutar svih zvanja. Enciklika »Quadragesimo anno«, čije smjernice želi sljediti austrijski ustav, ističe, da društvena reforma treba da dovede »do prestanka klasne borbe i do složnoga rada staleža (korporacija)«. To znači, da klasne formacije, koje ostaju i u staleški organizovanom društvu, treba da dodu u takvo stanje, da ne će imati podloge za vodenje klasne borbe.

Klasna će se borba ukloniti, ako se uklone uzroci klasnih suprotnosti. Enciklika »Quadragesimo anno« polazeći od te spoznaje postavlja načela pravednijeg društvenog uredenja, po kojima bi se klasne razlike, a po tome i klasne suprotnosti, umanjile. Tako ističe načelo pravedne razdiobe dobara, po kojoj će i sadašnji proletarijat doći do imovine (Qu. a. n. 61 i 62) zatim načelo pravedne naplate

24) Isp. J. Pieper, op. cit. str. 83.

rada (Qu. a. n. 64) i društvene pogodbe, po kojoj bi i radnici bili učesnici u vlasništvu, upravi i dobitku poduzeća (Qu. a. n. 66.).

Austrijski ustav, ako želi slijediti nauku enciklike »Quadragesimo anno« o staleškom poretku društva, moći će uspješno provesti stalešku organizaciju države, samo ako provede i ovu ekonomsku reformu i reformu radnog odnosa, kako je ističe enciklika. Tek onda može očekivati, da klasne formacije ne će nužno stajati u medusobnom neprijateljstvu te ugrožavati društveni mir i politički red. Dogod bude klasnih razlika, bit će i razlika u materijalnim interesima, a po tome i borbe. No klasna će borba preći u staleški organizovanom društvu, u kojem će se udovoljavati bar ovim napomenutim zahtjevima socijalne pravednosti — kako kaže enciklika Quadragesimo anno — »u neku čestitu borbu osnovanu na težnji za pravednošću« (Qu. a. n. 115.). Kad se provede ta reforma, stvorit će se moralni, materijalni i organizacijski preduslovi za organsku povezanost svih onih koji djeluju u istoj gospodarskoj ili društvenoj funkciji, i na taj način učvrstiti podloga za socijalno jedinstvo naroda i osiguranje društvenog mira. Uvođenjem staleške organizacije društva, uz ispravno rješenje odnosa rada i kapitala, unijet će se u društveni život duh suradnje, discipline, stabilnosti, mira i reda.

Nakon što smo ovako, potanje, ispitali staleški princip društvenoga uredenja, koji uzima austrijski ustav za osnov svoje korporativne organizacije države, nastojat ćemo u daljem prikazu da upoznamo: strukturu korporativne organizacije u Austriji na području političkom, gospodarskom i društvenom, zatim načela njezina funkcioniranja, koja su iznesena u Ustavu i zakonima donesenim na osnovu Ustava i konačno same funkcije korporativne organizacije na različitim područjima. Tom će se prilikom moći ocijeniti, kako austrijski ustav riješava naprijed iznesena pitanja organizacije društva na staleškom osnovu i koliko je vjeran uvodno postavljenom osnovnom načelu organizacije države na staleškoj osnovci u duhu kršćanske socijalne nauke.

III. Korporativni parlament

A Korporativna organizacija zakonodavnoga tijela

Austrija je započela sa sistematskom korporativnom organizacijom najprije na političkom području izgradivši novim ustavom političku organizaciju države na staleškoj osnovci. Austrijski ustav sadrži jedan zanimiv osebujan sistem političke organizacije, koji je rezultat s jedne strane doktrinarnih koncepta, a s druge strane političke taktike za učvršćenje postojećega režima.

Staleški je princip došao u političkoj organizaciji po novom ustavu do izražaja u prvom redu u zakonodavstvu (korporativni staleški parlament), a zatim u upravi (samouprava staleških

korporacija), dok na području sudstva nije u ustavu istaknut. Mi ćemo se ovdje baviti samo ispitivanjem funkcija staleža u zakonodavnom radu jer su na tom području uloga i djelokrug staleža do sada posve određeni, dok ih na području uprave imadu odrediti tek kasniji zakoni.

Na zakonodavnom području staleška je organizacija zastupana kako u zakonodavstvu države, Saveza (Bundesgesetzgebung), tako i u zakonodavstvu zemalja (Gesetzgebung der Länder), a i u normativnoj djelatnosti općinske autonomije. Najveće značenje ima staleška organizacija dadako na području saveznog, državnoga zakonodavstva.

1. Organi saveznoga zakonodavstva.

Savezno zakonodavstvo ima tri organa: a) savjetodavne (vijeća), b) zaključujuće (Savezni sabor, Bundestag) i c) Saveznu skupštinu (Bundesversammlung).

a) Savjetodavni organi.

Savjetodavni su organi: 1) Državno vijeće (Staatsrat), 2) Savezno kulturno vijeće (Bundeskulturrat), 3) Savezno gospodarsko vijeće (Bundeswirtschaftsrat) i 4) Vijeće zemalja (Länderrat).

Svi ti organi imadu u prvom redu da daju svoja stručna mišljenja (Gutachten) o pojedinim prijedlozima, koje vlada kani podastrijeti saveznom saboru, zatim imadu da iz svoje sredine delegiraju određeni broj lica za članove saveznog a sabora (Bundestag) a pored toga imadu još i neke druge ustavom odredene zadatke. Savjetodavni organi vijećaju na nejavnim sjednicama.

1 **Državno vijeće.** Državno vijeće je sastavljeno od 40—50 članova, koje imenuje savezni predsjednik na 10 godina između građana koji su svojim dosadašnjim radom i držanjem pokazali, da imadu shvaćanja za potrebe i zadaće države (čl. 46 Ustava). Članovi toga vijeća pretstavljaju konzervativan i državi odan elemenat, koji je u svom radu voden samo interesima države i općim interesima naroda. To Vijeće ima da prosuduje svaki zakonski prijedlog, koliko odgovara zahtjevima državne suverenosti i općeg a dobra kao i svršishodnoj primjeni zakona (čl. 61, st. 6 U.). Ono ima prema tome da ispravlja eventualna partajička gledišta pojedinih skupina u interesu cjeline.

2 **Savezno kulturno vijeće.** Ovo je vijeće sastavljeno od 30—40 zastupnika najvažnijih kulturnih institucija: zakonski priznatih crkava, školstva, odgoje, znanosti i umjetnosti (čl. 47 U.). U tom vijeću imadu biti zastupani svakako i roditelji kao elemenat koji pored škole djeluje u odgoji djece. Članove toga vijeća izašilju odgovarajuće kulturne institucije po propisima, koje određuje poseban zakon.²⁵⁾

25) Po zakonu od 9 X 1934, koji je izašao na osnovu Ustava (čl. III st. 2 U.) dolaze u Savezno kulturno vijeće 8 pretstavnika rimokat. Crkve, 1 zastupnik evangeličke Crkve, 1 zastupnik izraelitičke vjerske zajednice, 22 zastupnika školstva, odgoja i narodne prosvjete, 4 zastupnika znanosti i 4 pretstavnika umjetnosti.

To vijeće zastupa u zakonodavstvu duševne kulturne interese naroda kao njegovo kvalifikovano predstavnštvo te ima da dade svoje stručno mišljenje o svim prijedlozima zakona, kojima se uređuju odnosi kulturnoga karaktera.

3 Savezno gospodarsko vijeće. Savezno gospodarsko vijeće sa stavljen je od 70—80 zastupnika izaslanih od korporacija privrednih staleža (čl. 48 U.) prema propisima posebnoga zakona. Ustav određuje, da kasniji zakon ima uzeti ove glavne grupe zvanja, iz kojih se imaju odašiljati zastupnici u savezno gospodarsko vijeće: 1) poljoprivreda i šumarstvo, 2) industrija i rudarstvo, 3) obrt, 4) trgovina i promet, 5) novčarstvo, kredit i osiguranje, 6) slobodna zvanja i 7) javna služba.²⁶⁾

Broj zastupnika pojedine glavne grupe zavisit će od množine pripadnika pojedinih zvanja (i to samostalnih i nesamostalnih), no najmanje ima pripasti svakoj grupi 3 zastupnika.

Ovo vijeće ima da dade svoje stručno mišljenje o prijedlozima zakona koji uređuju odnose gospodarskoga i socijalnogaznacenja.

4 Vijeće zemalja. U to vijeće izašilje svaka savezna zemlja po 2 zastupnika, i to svoga zemaljskoga poglavara (Landeshauptmann) i finansijskoga referenta, a grad Beč gradonačelnika i jednoga finansijskoga referenta, kojega odredi gradonačelnik (čl. 49 U.). Zadaća je ovoga vijeća da daje svoje mišljenje o pojedinim prijedlozima zakona s gledišta interesa i priznatih prava zemalja.

b) Savezni sabor.

Savezni sabor je zaključujući zakonodavni organ. Prema tome je samo on pravo zakonodavno tijelo, dok su vijeća puki savjetodavni organi, i ako na tom području s vrlo opsežnim i važnim djelokrugom. Ipak ova pojedina vijeća imaju odlučno značenje i za samo konačno donošenje zakona, jer ona čine tijelo, iz kojega se formira savezni sabor kao pravi parlament. Savezni je sabor naime sastavljen od delegata pojedinih savjetodavnih vijeća i to: od 20 poslanika (Abgeordnete) državnoga vijeća, 10 poslanika saveznoga kulturnoga vijeća, 20 poslanika saveznoga gospodarskoga vijeća i 9 poslanika vijeća zemalja. Poslanici državnoga, kulturnoga i gospodarskoga vijeća biraju se prema poslovnom redu dotičnih vijeća, a od strane vijeća zemalja ulaze u savezni sabor po 1 poslanik, kojega određuje nadležni zemaljski poglavavar (čl. 50 U.).

Prema tome savezni se sabor formira na osnovu prednog a izbora poslanika preko pojedinih korporacija, institucija ili organa, od kojih su samo predstavnštva staleških korporacija birana neposredno od pripadnika staleža, dok su predstavnici kulturnih institucija izaslani od nadležnih foruma, a predstavnici državnoga vijeća imenovani od egzekutive. Ova pak tijela, iz kojih se formira Savezni sabor, biraju poslanike za

26). Po zakonu od 9 X 1934, koji je izašao na osnovu odredbe Ustava određen je broj zastupnika pojedinih zvanja ovako: poljoprivreda i šumarstvo 29, industrija i rudarstvo 15, obrt 12, trgovina i promet 9, novčarstvo, kredit i osiguranje 4, slobodna zvanja 4, javna služba 7, ukupno 70 zastupnika.

savezni sabor samo iz svoje sredine, i to prema svojim sa-
stavnim dijelovima tako, da savezni sabor daje umanjenu sliku savje-
todavnih organa. Ovaj put formiranja saveznog sabora delegiranjem
članova pojedinih savjetodavnih organa pruža sistemu prednost izbora
što kvalifikovanijih sila, a postojećem režimu što pouzdanijih ele-
menata.²⁷⁾

Savezni je sabor nadležan (čl. 51 U.), da donese odluku:

- 1) o zakonskim prijedlozima savezne vlade, koji se odnose na zakone u materialnom smislu;
- 2) o zakonskim prijedlozima savezne vlade, koji se odnose:
  - a) na savezni proračun,
  - b) na prihvat ili konverziju zajmova,
  - c) na raspolažanje saveznom imovinom;
- 3) o prijedlozima savezne vlade, koji se odnose na državne ugo-
vore, kojima se mijenja zakon ili koji obvezuju državu na donošenje
zakona;
- 4) na prijedloge računarskoga dvora o prihvatu saveznog za-
ključnog računa, i
- 5) o izvještajima računarskoga dvora.

Kompetencija je saveznog sabora dosta su-
žena. Savezni sabor nema zakonske inicijative, koju ima
samo vlada. Osim toga ima vlada opsežno pravo izdavanja nare-
da boda od nužde (čl. 147 U.) — Notverordnungen — kojima može
mijenjati i zakon, a predsjednik Saveza što više i pravo izdavanja
naredaba od nužde (čl. 148), kojima se mijenjaju pojedine odredbe
ustava (ali ne cijeli Ustav). Sabor nema ni prava tzv. političke
kontrole: prava interpelacije, rezolucije i istrage. Poslanički imu-
nitet je ukinut.

Zakonodavni je proces vrlo skučen. Vlada predaje
svoj prijedlog zakona dotičnemu vijeću, u područje čijega interesa
spada po svom predmetu, te određuje vijeću rok, unutar kojega ima
izraditi svoje mišljenje. Ako dotično vijeće u tom roku ne izradi svo-
jega mišljenja, onda vlada predaje svoj prijedlog saveznom saboru
kojemu isto tako odredi rok za donošenje zaključka (čl. 62 U.). U
saboru se o dotičnemu prijedlogu podnosi izvještaj. Dopusťen je i
protuizvještaj, ali diskusije nema (jer je prijedlog već prediskutovan
u nadležnom vijeću) nego se u saboru glasuje, da li se prijedlog u
cijelosti prihvata ili odbacuje. Jedino je dopuštena diskusija o savez-
nom proračunu, pa se tom prigodom može iznijeti i opća kritika rada
vlade. Ako pak sabor ne donese u određenom roku nikakova za-
ključka o zakonskom prijedlogu, tada može savezni predsjednik na
prijedlog vlade provesti odredbe zakonskoga prijedloga putem na-
redbe (čl. 148 st. 6 U.).

Novi austrijski ustav sadrži i jedan elemenat neposredne
demokracije: referendum (čl. 65 U.), no i taj u vrlo sku-
čenoj mjeri, zapravo samo u korist vlade, a protiv sabora. Vlada
može zatražiti odluku cijelog naroda putem narodnoga glasanja:

27) U sabor imadu biti izabrani po odredbi Ustava (čl. 51) predsjednici
pojedinih vijeća, a ti su ili imenovani (državno vijeće) ili potvrđeni od egze-
kutive (saveznog predsjednika).

1) ako savezni sabor zabaci njezin zakonski prijedlog, zatim 2) ako želi da narod neposredno odluči o nekom zakonskom prijedlogu, i 3) ako želi, da narod izrazi svoje mišljenje o nekom određenom pitanju. U potonjem slučaju, ako savezni sabor ne će da prihvati zakonskoga prijedloga donesenog na osnovu tako izraženoga narodnoga mišljenja, može vlada regulirati dotično pitanje uredbom, kojom se može mijenjati i zakon.

Vlada nije parlamentarna. Imenuje ju i raspušta savezni pretsjednik bez obzira na povjerenje parlamenta. Vlada ima velike ovlasti prema zakonodavnom tijelu, a naročito opsežne ovlasti ima savezni pretsjednik.

c) Savezna skupština.

To nije zakonodavni organ u strogom smislu riječi, jer ne sudjeluje u donošenju zakona, ali dobiva karakter zakonodavnoga organa s obzirom na svoj sastav. Saveznu skupštinu (Bundesversammlung) čine naime državno vijeće te savezno kulturno i gospodarsko vijeće i vijeće zemalja zajedno, kad se sastaju radi izvršenih tačno određenih ustavnih funkcija, i to: radi postavljanja trojnoga prijedloga za izbor saveznoga pretsjednika (kojega biraju između predložene trojice svi općinski načelnici), zatim radi zavjerenja izabranoga saveznoga pretsjednika i konačno radi donošenja zaključka o objavi rata (čl. 52 U.).

2 Zakonodavstvo zemalja.

Austrija je po novom ustavu ostala federalna država, sastavljena od 8 saveznih zemalja i Beča kao glavnoga grada, koji je sada Savezu izravno podvrgnut (Bundesunmittelbare Stadt). Saveznim zemljama pripada pravo na samostalno zakonodavstvo u svim predmetima, koji nijesu izrijekom u Ustavu pridržani Saveznom saboru (čl. 40 U.), zatim okvirno zakonodavstvo u predmetima u kojima Savezni sabor donosi samo osnovna načela, a zemlje izvršne zakone.

Zakonodavni organ u zemljama je Zemaljski sabor (Landtag). Taj se formira isto kao i Savezni sabor od pretstavnika staleških organizacija i kulturnih institucija, ali ti pretstavnici ne čine posebna tijela kao što ih čine u Saveznom zakonodavstvu, nego izravno ulaze u Zemaljski sabor.

Zemaljski sabor nemada kaje posebnih savjetodavnih organa nego on sam djeluje jedanput kao savjetodavni, a drugi put kao zaključujući organ. Naime zemaljska vlada podnosi svoje prijedloge zakona zemaljskom saboru najprije kao savjetodavnom tijelu, da on, uz isključenje javnosti, u određenom roku raspravi te prijedloge i doneše svoje mišljenje, a zatim vlada podnosi te iste raspravljene prijedloge zakona zemaljskom saboru kao zaključujućem tijelu, koje ih ima u određenom roku, na javnoj sjednici, bez diskusije ili prihvatiti ili zabaciti. Ako zemaljski sabor u određenom roku ne doneše nikakva zaključka, onda može zemaljski poglavdar odredbe toga zakonskoga prijedloga provesti putem uredbe (čl. 109 U.). Značenje autonomije zemalja je znat-

no smanjeno time, što zaključci zemaljskih sabora dobivaju snagu zakona tek onda, kada ih potvrdi Savezni presjednik (čl. 111 U.).

3 Općine.

Statuirajući organ općine je općinski zbor (Gemeindetag), koji je sastavljen analogno kao i zemaljski sabor — dakle prema mogućnosti — od pretstavnika staleških organizacija i kulturnih institucija (čl. 127 U.).

B Načela korporativne organizacije na političkom području

U organizaciji države po novom austrijskom ustavu dolaze do izražaja dva načela: staleško i autorativno, i to pretežno nasuprot demokratskom, a negdje i uz demokratsko načelo.

Austrijski parlament pretstavlja tip svoje vrsti. To nije ni čisti privredni parlament, koji bi bio sastavljen samo od pretstavnika pojedinih privrednih grana, kako se ta želja ispoljava kod fašizma, a već i prije kod nekih doktrinarnih smjerova (od starijih sociologa Saint-Simon, zatim Proudhon, a po njemu moderni sindikalisti Sorel, Berth, Lagardelle te gildovski socijalisti; od novijih sociologa E. Durkheim, Ch. Benoist, Duguit i dr.²⁸⁾)

Nije ni čisto staleški parlament, sastavljen samo od organizovanih staleža, kako je to bio sredovječni parlament i kako to traži danas univerzalistička nauka Othmara Spanna.²⁹⁾ Nije ni u smislu dvodomnog sistema, po kojem bi jedan dom, izabran izravnim općim glasanjem, bio nadležan za politička pitanja, a drugi formiran od pretstavnika privrednih staleža za socijalno-ekonomска pitanja, kako je to proveo novi portugalski ustav od 1934 i kako se za taj sistem zalažu mnogi teoretičari, a i mnogi politici, pa i cijele političke stranke.³⁰⁾

Austrijski je parlament jedinstveni parlament, koji kao zaključujući zakonodavni organ ima samo jedan dom, ali ima četiri savjetodavna tijela, koja predstavljaju pojedine zakonske prijedloge stručno, a ujedno iz gledišta zasebnih interesa, koje predstavljaju, i daju konačni oblik zakonskom prijedlogu. Skupština (sabor), koja ujedinjuje pretstavnike svih društvenih interesa kao i društvenih funkcija (državnih, kulturnih, ekonomskih, socijalnih i regionalnih), prosudjuje zakonske prijedloge s gledišta skupnoga, s gledišta interesa cijele narodne i državne zajednice. Zato u tom parlamentu ne može doći do sukoba nadležnosti, čega se boje u dvodomnom parlamentarnom sistemu s političkim i socijalno-ekonomskim domom. Nadalje se tome parlamentu ne može prigovoriti jednostra-

28) Isp. Mojić, Privredni parlament, Beograd 1929, G. Kon, str. 19—36. Esmein, Droit constitutionnel, Paris, Sirey, I. str. 35—64.

29) Isp.: O. Spann: Der wahre Staat i W. Heinrich, Das Ständewesen.

30) Isp. Dr. M. Ivšić: Ekonomski i politički parlament, Zagreb 1929, str. 18—22; Herrfahrdt, Das Problem der berufsständischen Vertretung, Stuttgart—Berlin, Deutsche Verlags-Anst., 1921.

nost ili nenađežnost, koje prigovore iznosi kritika u čisto privrednom parlamentu, a ni formalistička ukočenost, koja bi se mogla naći u sistemu čisto staleškoga parlamenta po Spannovoj koncepciji. No odlučno je, da u tom parlamentu ne dolazi do izražaja broj pučanstva, kao u demokratskim parlamentima, nego društveni interesi i funkcije, kako to žele pomenuti smjerovi reforme parlamenta na osnovci bilo čisto privrednoj ili opće staleškoj.

1. Staleški osnov austrijskoga zakonodavnog tijela.

Austrijski parlament nije, kako smo iz prednjega prikaza vidi, sastavljen samo od pretstavnika staleških organizacija. Privredni staleži zastupani su samo u jednom od 4 savjetodavna organa, naime u Državnom gospodarskom vijeću, a u Saveznom saboru imadu tek trećinu mandata. Međutim staleški je karakter zakonodavnoga tijela ojačan naznočošću članova Kulturnoga vijeća, u kojemu će biti pripadnici zvanja duševnoga djelokruga, koji vrše posebnu funkciju u društvu i čine poseban stalež. Pripadnici toga staleža ne će imati iste strukture staleške organizacije, jer kod njih ne dolaze gospodarski interesi u onoj mjeri do izražaja kao kod privrednih staleža, nego u prvom redu duhovni interesi, ali će ipak kod funkcionara školstva, odgoja, prosvjećivanja doći na površinu staleška svijest, a kod promicatelja vjere, znanosti i umjetnosti skupni ciljevi njihova posebnoga djelovanja i položaja u društvu. Po austrijskom ustavu pretstavnici ovih kulturnih djelatnosti ne će činiti izgrađene zatvorene korporacije, kako to želi Spann pravac, ali će ipak imati staleški karakter. Pa i članovi Državnoga vijeća, koji bi imali biti vodeće ličnosti društvenoga i gospodarskoga života, pripadat će kojoj od staleških organizacija. Tako će stvarno, ako i ne u tolikoj mjeri formalno, staleški organizovani elemenat, imati odlučno značenje u parlamentu.

Staleški je princip u formaciji zakonodavnog tijela u Austriji proveden u glavnom u s u g l a s j u s doktrinarnim konceptcijama, koje su se javile u posljednje vrijeme. Naročito se opaža upliv univerzalističke koncepcije prof. Othmara Spanna.

O. Spann traži staleško uređenje države u kojemu bi došle do izražaja tri grupe staleža: 1) politički, 2) prosvjetno-odgojni i 3) gospodarski.

1) Politički stalež čine oni, koji vrše organizatornu funkciju a) u državi i b) u crkvi. Ovamo spadaju državni činovnici, vojska i svećenstvo (naročito više);

2) U prosvjetno-odgojnem staležu ostale duhovne staleže se broje oni, koji stvaraju duševne vrijednosti (znanost, umjetnost), odnosno koji ih predaju drugima (školstvo i odgoja);

3) Gospodarski stalež čine oni, koji djeluju oko nabave materijalnih sredstava za život bilo kao vodeći (gospodarski vode) ili izvršujući faktor.³¹⁾

31) O. Spann, op. cit. str. 175, 183 i sl.

Ako ovu diobu staleža isporedimo sa strukturom austrijskoga parlamenta, onda vidimo, da se sastav organa zakonodavnoga tijela podudara sa Spannovom klasifikacijom staleških grupacija.

Državno je vijeće sastavljenod elemenata koji imaju osobine političkoga staleža. To je elemenat vodeći i organizatorni, prožet državnom idejom (»der staatstragende Kreis«). Savezno kulturno vijeće obuhvaća elemenat koji ima osobine prosvjetno-odgojnih staleža. Konačno Savezno gospodarsko vijeće je sastavljenod privrednih staleža.

No i ako se austrijsko zakonodavno tijelo podudara po svom sastavu sa Spannovom teorijom staleške diobe, ne podudara se ono s tom teorijom i u organizaciji te u funkcijama staleških tijela s obzirom na zakonodavni rad.

O. Spann i njegovi sljedbenici žele, da se ne samo privredni staleži organizuju u potpune zatvorene korporacije nego i znanost, umjetnost, školstvo i odgoja pa i crkva, a i sama država po svojem reprezentativnom elementu. Sve te korporacije treba da imadu u novom području pravu zakonodavnu funkciju, a ne samo savjetodavnu.³²⁾ Zakonodavni organ »državo-nosećega« elementa bilo bi Državno vijeće (Staatsrat),³³⁾ gospodarskoga staleža »Staleški dom« (Ständehaus),³⁴⁾ a pojedine kulturne institucije, koje predstavljaju školstvo, znanost, umjetnost i vjeru imale bi svaka svoje predstavništvo sa zakonodavnom funkcijom. Sva pak staleška tijela bila bi predstavljena po svojim vodećim ličnostima u Državnom vijeću kao vodstvu države.

Austrijski ustav nije slijedio tu Spannovu koncepciju o organizaciji i funkciji staleških tijela u zakonodavstvu, nego je uzeo za osnov organizacije zakonodavnoga tijela drugu jednu koncepciju. — Rudolf Steiner je u svojoj knjizi »Die Kernpunkte der sozialen Frage« (Wien 1919) iznio je prijedlog o trodiobi zakonodavnih organa na »državnu«, »gospodarsku« i »kulturnu« komoru, od kojih bi svaka bila nadležna da donosi zakone na svom području. Uvedenjem »kulturne« komore uklonio bi se nedostatak dvodomnog sistema s političkim i socijalno-ekonomskim domom, od kojih nijedan po svojem sastavu ne bi bio stručno i interesno nadležan za reguliranje odnosa kulturnoga karaktera. O ovoj se trodiobi zakonodavnih organa raspravljalo u Austriji i prigodom prijedloga kancelara Schobera 1929 o reformi ustava na staleškoj osnovci.

Austrijski se ustav odlučio radije za ovu diobu zakonodavnih organa na političku, gospodarsku i kulturnu komoru (a k tome dodao i predstavništvo regionalnih interesa), jer je ta organizacija zakonodavnoga tijela značila manju promjenu postojećega stanja nego što bi nastala, kada bi se usvojila Spannova koncepcija. Politici pak vole uvjek više etapni evolucijski put, na kojem se mogu sticati iskustva i praviti ispravci, nego radikalnu izmjenu, koja u slučaju neuspjeha — iz različitih razloga — dovodi u pitanje cijeli sistem. Tvorci su au-

32) Heinrich; op. cit. str. 63.

33) Heinrich, op. cit. str. 56.

34) Heinrich, op. cit. str. 204.

strijskoga ustava vodili računa i o kritici korporativnoga uredenja s demokratskoga gledišta, koja dopušta eventualno uspješno djelovanje staleških pretstavnika kao savjetodavnih organa³⁵⁾ pa se nijesu htjeli prenagliti s jednom posve neiskušanom konstrukcijom. Stoga su dali tim pretstavništvima samo sa vjetodavnu ulogu, ali u mnogo većem i odlučnijem značenju nego što je imaju »privredni« i drugi savjeti uz bok vlade ili parlamenta (na pr. u Italiji, Francuskoj, Belgiji, prije u Njemačkoj). Austrijski je parlamenat vezan za mišljenje savjetodavnih organa — ako vlada zakonski prijedlog, koji je dala savjetodavnim organima na mišljenje, predloži i saboru na odluku — jer on može taj zakonski prijedlog s preinakama savjetodavnih organa ili u cijelosti prihvati ili zabaciti.

Tako je ova korporativna konstrukcija austrijskoga parlamenta nikla iz već razvijene doktrine, ali ne sadrži dosljedne primjene ni jedne doktrine nego eklektičku kombinaciju različitih doktrinarnih teza, priklanjujući se u pogledu organizacije i funkcije onim tezama, koje su značile manju promjenu postojećega stanja.

Osim doktrinarnih osnova odlučnu su ulogu u ovoj korporativnoj organizaciji imali i razlozi političke taktike.

Korporativni sistem na političkom području, isključuje upliv širokih narodnih slojeva na državnu politiku, kako unutrašnju tako i vanjsku. Korporativni sistem na političkom području umanjuje dođe sam po sebi i z r a v a n u p l i v gradana kao pojedinaca na zakonodavstvo države, jer u zakonodavstvu sudjeluju pojedinci kao pripadnici društvenih grupa profesionalnih, kulturnih i regionalnih. Ipak korporativni sistem nije po svojoj biti antidemokratski. Ako su pretstavnici društvenih grupa izabrani od pripadnika dotičnih korporacija ili institucija, onda je po njima pretstavljen narod, samo ne na individualnom osnovu nego na socijalnom. Austrijski se ustav držao dijelom ovoga socijalnoga demokratskoga načela, naime kod formiranja profesionalnih i kulturnih zajednica, jer kod njih svoje pretstavnike biraju i odašilju interesenti sami. Ali je uz bok ova dva pretstavništva stavio Državno vijeće i Vijeće zemalja, u koja ulaze lica imenovana od egzekutive, a ta dva imenovana ili postavljena pretstavništva zajedno s pretsjednicima drugih pretstavništava, koje vlada potvrđuje, imadu većinu u Saveznom saboru. Tako je austrijski parlamenat dobio stvarno nedemokratski značaj. Razlog tome nije u korporativnoj doktrini (što dokazuje i korporativni sistem u Portugalu, gdje pored staleškoga pretstavništva postoji i politički dom, izabran na osnovu općega prava glasa) nego u političkoj taktici. Austrijski režim nije siguran za većinu upravo u čisto političkim pitanjima, naročito s obzirom na objam nacionalno-socijalističkoga raspoloženja širokih narodnih masa. Zato je »kanalizirao« političko mišljenje naroda kroz »korporativne« organe, koji zapravo ne pretstavljaju nikakve korporativne organizacije i nikakova skupa interesenata.

Glavni protagonista staleške organizacije države Ignaz Seipel bio je u načelu za demokratski režim. »Njemačka Austrija mora biti

35) Isp. Hans Kelsen, *Vom Wesen und Wert der Demokratie*, Tübingen, J. C. B. Mohr, 1929, str. 51.

slobodna demokratska država³⁶). Seipel je upravo staleškom organizacijom države htio ukloniti glavne nedostatke formalne individualističke demokracije (nestručnost, partajičnost, demagogija) i ostvariti »pravu, istinsku demokraciju«.³⁷ No tok političkih prilika je korporativnu organizaciju u Austriji sveo s ovoga puta demokracije.

2. Autoritativnost režima.

Glavno je izvanjsko obilježje austrijskoga ustava u jakoj mjeri razvijeni autoritativni princip.

Egzekutiva ima potpunu premoć nad legislativom. Zakonodavno tijelo je posve u rukama egzekutive. Egzekutiva ga imenuje i raspušta. Imenuje mu jedan dio članova (sada u prelaznom režimu sve članove) i to toliko, da je vlada uvijek sigurna za većinu. Vlada utječe odlučno na zakonodavni rad. Ona jedina ima zakonsku inicijativu. Određuje parlamentu rokove za donošenje odluka. Ako sabor ne doneše u određenom roku odluke i kod samoga budžeta, tada se uzima kao da je prihvaćen vladin prijedlog budžeta. Još je više podložno egzekutivi zakonodavstvo zemaljskih sabora, jer njihovi zaključci postaju zakonom tek kada ih potvrdi savezni kancelar. Konačno egzekutiva vrši naredbama od nužde i zakonodavni rad.

Autoritarna je crta još jače obilježena u upravi. Prezijednik Saveza ima velike ovlasti. Imenuje i otpušta saveznoga kancelara i članove vlade, zatim prezijednika računarskoga dvora i zemaljske poglavare (i načelnika grada Beča).

Tako autoritarni princip provijava i zakonodavstvo i upravu. »Odgora pa do dolje posvuda potvrđivanje i opozivost, odnosno skidanje« — tako obilježuje austrijski ustav sam njegov tvorac ministar dr. O. Ender.³⁸)

Taj autoritarni režim nije doduše tako jak kao u fašističkom sistemu.

Austrijski ustav daje mjesto i demokratskim ustanovama, i to svagdje ondje, gdje nema bojazni, da bi se većina naroda mogla izjasniti protiv postojećega režima. Tako je u novom ustavu utvrđen princip diobe vlasti. Istaknut je princip legalnosti (čl. 9 U.), po kojem je uvedeno upravno i ustavno sudovanje kao garancija ustavnosti zakonodavstva i zakonitosti uprave (čl. 163 U.). Utvrđena je sudačka nezavisnost i nepremjestivost. Priznata su gradanska prava kao i u demokratskim ustavima. Autonomija i samouprava zemalja, pa i samouprava staleža izviru također iz demokratskog principa, da narod sam sobom vlada.

Dok fašizam i nacionalni socijalizam hoće državu unitarističku, centralističku, totalitarnu i autoritarnu, dotle se austrijski ustav izjašnjuje za državu federalnu, decentralističku s au-

36) Dr. Ignaz Seipel, *Der Kampf um die österreichische Verfassung*, Braunmüller, Wien—Leipzig 1930, str. 54.

37) Seipel, op. cit. str. 133.

38) Ender, *Die neue österreichische Verfassung*, Bundesver. Wien 1934, str. 21.

tonomijom zemalja i samoupravom staleža, ali ipak autoritarnu.

Autoritarni režim nije nipošto postulat korporativnoga sistema. Iako korporativna nauka naglašuje potrebu autoriteta u državi i u svim društvenim zajednicama, kao u profesionalnim i u porodici, jer bez autoriteta nije moguća organizovana društvena zajednica, ipak ona ne želi preveliko zadiranje u sferu lične slobode sa strane društva, ni države u sferu slobodnoga djelovanja društvenih zajednica — staleža i porodice. Njemački korporativistički teoretik Wilhelm Schwer je ovu zasadu izrekao u formuli: »Toliko slobode, koliko je moguće, a toliko obaveze i autoriteta, koliko je potrebno.«³⁹⁾ No nasuprot, autoritarni režimi u novije vrijeme, koji žele prekriti nedostatak moralne i socijalne podloge za svoje postojanje, uzimaju korporativne oblike državne i društvene organizacije i hoće da se njima služe kao nekim svojim specifičnim socijalnim sistemom. Tako načito fašistički režim ističe, da su »fašizam i korporativizam dva nedjeljiva pojma iste nauke o državi.«⁴⁰⁾

Austrijski ustav nije mogao crpsti pobude za uvedenje autoritarnoga režima ni iz enciklike »Quadragesimo anno«, na koju se u načelu naslanja.

Enciklika »Qu. a.«, koja dakako mnogo naglašuje načelo autoriteta, ističe i načelo lične slobode i što veće slobode manjih društvenih zajednica prepuštajući državi, da vrši — po načelu supsidijarnosti — one poslove, koje ne mogu uspješno vršiti manje zajednice odnosno pojedinci.⁴¹⁾

Ona ponavlja nasuprot autoritarnom totalitarizmu države načela lične i društvene slobode, koja su istaknuta u Enciklici pape Leona XIII »Rerum novarum« (1891) i ističe potrebu demokratičnoga načela, da interesenti sami odlučuju u stvarima, koje se tiču njihove zajednice.⁴²⁾

Što više, izravno osuđuje fašistički autoritarizam i totalitarizam.⁴³⁾

Austrijski ustav nije dakle crpao koncepciju autoritarnoga režima ni iz korporativne nauke ni iz smjernica enciklike »Qu. a.«, koju inače želi da slijedi, nego ga uvodi iz političke nužde pod pritiskom prilika nastalih socijalističkom revolucijom u februaru

39) W. Schwer, Die berufsständische Ordnung als natürliches Verhältniss von Gesellschaft und Staat, u knjizi »Die berufsständische Ordnung«, Tat-verl. Köln 1932, str. 74.

40) Bortolotto, Faschismus und Nation, Hamburg 1932, str. 20.

41) »Kao što ne valja pojedincima oduzimati i predavati državi one poslove koje oni mogu obaviti na vlastitu odgovornost i vlastitom marljivošću, tako je nepravedno i u visokom stepenu škodljivo i za javni poredek opasno davati većemu i višemu društvu one poslove koje mogu izvršiti manje i niže zajednice.« (Qu. a. u. 80.).

42) »Čovjeku je prepušteno na volju ne samo da osniva ova udruženja, koja su privatno-pravne naravi i reda, nego i da u njih po volji i uvodi onaj red i onakove zakone, koji po njegovu mišljenju najbolje vode k postavljenom cilju.« (Res. nor. u. 42, Qu. a. u. 93.).

43) »Zato smo prisiljeni priznati, da ima ljudi, koji se boje, da će država, makar bi trebalo da ne ide dalje od davanja dostatne pomoći, samu sebe postaviti na mjesto slobodne djelatnosti...« (Qu. a. u. 96.).

1934, da bi lakše suzbio djelovanje prevratničkih elemenata. Taj autoritarni režim je omogućio vlasti da kratko vrijeme iza prve revolucije suzbije i drugu revoluciju pristaša nacionalnoga socijalizma, a održi mir i red i nakon umorstva E. Dolfussa, koji je bio stup novoga režima.

Autoritarni režim u Austriji nije dakle bitni elemenat korporativnoga sistema, nego djelo političke nužde. Stoga, ako apstrahiramo od ovoga autoritarnoga elementa u austrijskom ustavu i uzmemmo u obzir samo korporativni elemenat, onda možemo reći, da je struktura državne organizacije sa svojom staleškom korporativnom osnovom dosta sretno dovela u ravnotežu različite socijalne, gospodarske i kulturne elemente i smanjila klasne napetosti. Time je učinjen zanimiv pokušaj ostvarenja staleške organizacije na političkom području i uređenja staleških i klasnih odnosa na vrhu državne organizacije.

IV. Organizacija profesionalnih staleža i njihove ekonomске funkcije

Austrijski je ustav u pogledu organizacije staleža i njihovih funkcija na gospodarskom i socijalnom području postavio samo osnovna načela, a prepustio je posebnim zakonima, da u duhu tih načela izgrade sistem korporativne staleške organizacije prema postojećim gospodarskim i socijalnim potrebama i političkim prilikama.

1. Organizacija staleža

A Načela za izgradnju staleške organizacije

Ako hoćemo da ocijenimo značenje načela staleške organizacije, koja su iznesena u austrijskom ustavu, onda treba da prije upoznamo načela staleške organizacije, koje postavlja općenito korporativistička nauka, a napose enciklika »Quadragesimo anno«, koju želi slijediti austrijski ustav.

1. Načela korporativističke nauke.

Korporativistička nauka polazi od organicističkoga shvaćanja, da je društvo organizam nalik prirodnom organizmu.

U biti je svakoga prirodnoga organizma — razlaže ova nauka —, da svaki organ sam obavlja sve funkcije za koje ima prirodno sposobljenje, a da prepušta višim organima samo one funkcije, koje ne može sam uspješno vršiti (načelo supsidiarnosti). Analogno postoji i kod staleža kao socijalnoga organizma tendencija, da stalež djeluje, po načelu supsidiarnosti, što više samostalno i isključivo. Iz te tendencije izvodi korporativna ideologija ove zahtjeve za određenje djelokruga i djelatnosti staleških tijela ili korporacija:

1. Staleško tijelo ili korporacija ima da obuhvati sve pripadnike određenoga zvanja tako, da staleška organizacija bude **o p ď a i p r i n u d n a**;

2. Staleško tijelo mora imati što veću **s a m o s t a l n o s t** u svom djelovanju, stojeći jedino pod potrebnim nadzorom države i slijedeći njezine direktive radi skladnoga djelovanja svih društvenih faktora. Tu će samostalnost uživati kao **k o r p o r a c i j a j a v n o g a p r a v a**, koja ima:

a) **a u t o n o m i j u**, da sama donosi norme (propise) o uređenju odnošaja svojih članova međusobno te prema staleškom tijelu (statut);

b) **s a m o u p r a v u**, da sama upravlja svojim poslovima izvršujući krug svojih zadaća za unapredavanje materijalnih i duhovnih interesa pripadnika staleža;

c) **z a s e b n o s u d s t v o** u sporovima staleškoga karaktera (na pr. radni sporovi, sporovi iz poslovanja u dotičnom zanimanju).

3. Staleško tijelo mora imati i **p r i n u d n u v l a s t** nad svojim članovima radi osiguranja primjene svojih propisa i administrativnih mjera te sudskih odluka.⁴⁴⁾

Do ovih zahtjeva dolazi jednakor korporativistička ideologija različitih smjerova, ali različitim načinom resoniranja.

a) **U n i v e r z a l i s t i č k a n a u k a O. Sp a n n a** i njegove škole postavlja te zahteve na osnovu svoje posebne koncepcije društva kao cjeline (*Ganzheit*). Staleži proizlaze, po toj nauci, iz društvene cjeline kao njezini dijelovi (*Teilganzes*) raščlanjenjem (*Ausgliederung*) isto kao i organi u prirodnom organizmu (a ne formiraju se udruženjem pojedinaca).⁴⁵⁾ Po univerzalističkoj nauci je cjelina (društvo) pojmovo prije svojih sastavnih dijelova (staleži), jer da dio može biti samo dio nečega, t. j. već gotove cjeline, kako to učio i Aristotel. Staleži, koji kao dijelovi cjeline proizlaze neposredno iz te cjeline, među sobom su nezavisni i živu samostalno svojim vlastitim životom (*Eigenleben*), koliko najviše mogu, isto kao i organi prirodnoga organizma. Stoga, zaključuje ta nauka, staleži u ispravnoj društvenoj društvenoj organizaciji (»Der wahre Staat« O. Spanna) moraju imati što veću »s a m o u p r a v u« uz nadzor države kao nadređene cjeline. Što potpunije staleži razvijaju svoj život, to snažnije živi i društvena cjelina, koje su staleži dijelovi. Pojedinci ne mogu utjecati na život društvene cjeline nego tek kao članovi staleške organizacije, koja jedina pretstavlja pravi organ društvenoga tijela.

b) **P o s o l i d a r i s t i č k o j n a u c i**, koju zastupa većina katoličkih sociologa, staleži nastaju **u d r u ž e n j e m p o j e d i n a c a** (a ne raščlanjenjem društvene cjeline u dijelove), jer su pojedinci bili **f a k t i č n o i h i s t o r i j s k i** prije države i prije staleške organizacije. **P o t r e b u o r g a n i z a c i j e** staleža izvodi solidaristička

44) Isp. W. Heinrich, op. cit. str. 11 i 169, Nell-Breuning, op. cit. str. 158.

45) Isp. W. Heinrich, op. cit. str. 11 i 169.

nauka — kao na pr. Nell-Breuning⁴⁶⁾ i W. Schwer⁴⁷⁾ deduktivno iz svrhe društva, koja sastoji u ostvarenju općega dobra. Staleška tijela imadu, po toj nauci, da preuzmu jedan dio društvenih funkcija, koje se odnose na vršenje zvanja ili zanimanja, jer će interesenti sami najbolje poznavati i štititi svoje interese. Potrebu samouprave pak obrazlaže organskom prirodnom društva. Kao što u prirodnom organizmu imadu organi svoju određenu samostalnu funkciju, kojom doprinose uspješnom funkcioniranju cijelog organizma, tako i u društvenom organizmu treba da organi imadu što veću samostalnost djelovanja na svom području ili samoupravu.

Solidaristička se dakle nauka razlikuje od univerzalističke u pitanju postanka staleža, jer solidaristička nauka izvodi postanak staleža od individua, a univerzalistička od društva odnosno države. S obzirom na to polazno gledište razlikuju se one mnogo u pitanju prava individua prema državi i obratno, a koliko se podudaraju u praktičnim zahtjevima uređenja društva, to biva — kako tvrdi Nell-Brauning — »po sretnim nedosljednostima O. Spanna, čija bi univerzalistička nauka mogla biti prije osnovkom kolektivizma nego staleškoga poretku društva«.⁴⁸⁾ Na području organizacije staleža obje nauke postavljaju jednak načela i jednak zahtjeve stvarno radi toga, što obje jednak izvode potrebu staleške organizacije i njezine funkcije iz organske prirode društva.

c) Enciklika »Quadragesimo anno«, koja je odlučno utjecala na smjer austrijskoga ustava, postavlja u skladu s korporativističkom naukom načelo samouprave u organizaciji staleža, a izvodi ga iz svrhe društva i njegovih potreba, isto kao i solidaristički pravac korporativističke nauke.

»Svaka naime društvena ustanova« — kaže enciklika — »mora po svojoj biti i prirodi pomagati udove društvenoga tijela, a ne smije ih nikada ni uništiti ni progutati.« (Qu. a. u. 80) »Potrebno je dakle, da vrhovna državna vlast manje važne poslove i brige, koje bi joj inače oduzimale mnogo vremena, prepušta nižim ustanovama. Na taj će način slobodnije, snažnije i uspješnije vršiti ono, što je jedino njezin posao, jer jedino ona to može izvršiti. A taj će njezin posao biti, kako već bude slučaj i nužda donosila: nadzirati, bdjeti, siliti, obuzdati. Stoga neka vlastodršci budu duboko uvjereni o ovom: što savršeniji i snažniji bude hierarhički red među različitim jedinicama, koje se oslanaju na načelo »supsidiarne« službe, to će uspješnije biti djelovanje socijalne vlasti i to će sretniji i radosniji biti položaj države.« (Qu. a. u. 81)

2. Organizatorna načela austrijskog ustava.

Austrijski je ustav, slijedeći korporativističku nauku, a naročito smjernice iznesene u enciklici »Quadragesimo anno«, odlučno postavio načela staleške organizacije u duhu te ideologije.

46) Nell-Brauning, op. cit. str. 24 i 25.

47) W. Schwer, op. cit. str. 71.

48) Nell-Brauning, op. cit. str. 146.

1. Ustav određuje, da staleške organizacije imadu biti organizovane po načelu samouprave.

»Staleškim će organizacijama — kaže Ustav — biti zakonom omogućena samouprava njihovih staleških poslova pod nadzorom države.« (Čl. 32 st. 2 U.)

Ta samouprava ima biti opsežna i široka, osnovana na načelu supsidijarnosti (koje smo naprijed izložili).

Ustav daje mogućnost, da kasniji zakoni ovlaste staleške organizacije na izvršenje saveznih i zemaljskih zakona, dakako iz njihova interesnoga područja (čl. 34 i 36 U.), i da na tom području obavljaju upravu, koja bi inače spadala u djelokrug zemalja (čl. 114 U.) ili glavnoga grada Beča (čl. 139 U.).

Time bi staleške organizacije dobile samoupravu užem s mislu, t. j. samostalnu djelatnost (pod nadzorom države) na upravnom području.

2. Pitanje je, što je sa autonomijom staleža po austrijskom ustavu.

Ustav o staleškim autonomijama ništa ne govori. Nema sumnje, da će staleške organizacije kao javnopravne korporacije imati statutarno pravo, da postavljaju propise o organizaciji staleža (u okviru zakonskih odredaba), te o dužnostima i pravima svojih članova, određujući ujedno i sankcije radi prekršaja propisa, jer takovo pravo imadu sve javnopravne korporacije. No nije u intenciji ustava, da bi staleške organizacije imale širu autonomiju te da bi izdavale obvezatne propise, kojima bi se uredivali pravni odnosi članova u vrišenju njihove gospodarske djelatnosti, kako to traži Spannov pravac. Ustav je dao staleškim organizacijama mogućnost, da kao takove sudjeluju po svojim predstavnicima u zakonodavnom radu države i zemalja i u normativnoj djelatnosti općina, te da u tim zakonodavnim odnosno statuirajućim tijelima odlučno utječu u pogledu svoje interesne sfere na donošenje zakona i drugih propisa, a ne želi da dade svakom staleškom tijelu opsežnije pravo izdavanja normi o uredenju općih pravnih odnosa.

3. O prinudnoj vlasti staleških organizacija kod primjene propisa i odredaba korporacija Ustav ne govori ništa. To je stvar koja će se moći urediti tek kada cijeli sistem bude potpuno funkciran.

Ako isporedimo ova načela korporativne organizacije staleža, iznesena u austrijskom ustavu, s načelima fašističke korporativne organizacije, onda vidimo, da se načela austrijske korporativne organizacije iz osnova razlikuju od talijanske fašističke organizacije.

U talijanskom fašističkom sistemu staleške su korporacije državni organi upravljeni centralistički,⁴⁹⁾ a po austrijskom su sistemu staleške korporacije potpuna samoupravna tijela, organizovana na načelu decentralizacije. S druge pak strane talijanske korporacije imadu kao takove izravno nor-

49) Isp. Šćetinec, op. cit. str. 25.

mativnu funkciju, ali uredbenoga karaktera,⁵⁰⁾ dok austrijske korporacije imadu da djeluju u normativnoj funkciji tek neizravno, putem općih statuirajućih organa, u kojima su zastupane, ali tu imadu i funkciju zakonodavnog karaktera.

B Sistem staleške organizacije

Vrlo je teško unaprijed odrediti cio sistem staleške organizacije, jer se ne može sa sigurnošću predvidjeti, kakove će posljedice i rezultate imati određeni sistem. Pored svih naučnih zasada o osnovu, na kojem se ima provesti staleška organizacija, valja uvažiti, da svaki sistem treba iskušati u praksi i onda ga prema potrebama mijenjati. Talijanski je fašizam mijenjao sistem svoje korporativne organizacije i prije nego ga je proveo u život. Tako je najprije mislio provesti korporativnu organizaciju po velikim privrednim granama kao što su poljoprivreda i t. d. (u zakonu o sindikatima od 3-IV 1926 i ustavu rada od 27-IV-1927), koje bi se dijelile u sekcije po strukama, a kasnije je (u zakonu od 5-II-1934) uzeo za osnov organizacije privredne kategorije (na pr. žitarice, stočarstvo i t. d.) i proizvodne cikluse (na pr. lan, šećer, svila), koji obuhvataju sve djelatnosti u proizvodnji i prometu jednoga artikla. Nije sigurno, da li će Italija ostati i kod ovoga potonjega sistema.

Stoga će i austrijsko zakonodavstvo, ako hoće polučiti što sigurniji uspjeh, morati voditi računa o teorijskim zasadama o izgradnji sistema staleške organizacije, i nakon učinjenoga probira između tih zasada kušati polagano, u etapama, uvoditi određeni sistem, a prema potrebi ga još za vremena nadopunjati i mijenjati. S obzirom na to mi ćemo ukratko pregledati 1) planove o izgradnji sistema staleške organizacije, koje je iznijela korporativistička nauka, a zatim 2) ispitati sistem austrijskoga zakonodavstva, u koliko je ono već počelo s izgradnjom staleške organizacija na gospodarskom i socijalnom području.

1. Planovi korporativističke nauke.

a) Plan univerzalističkoga smjera.

Po shvaćanju O. Spanna i njegovih sljedbenika gospodarstvo kao takovo čini poseban stalež (uz stalež države, crkve, odgoja, znanosti, umjetnosti).⁵¹⁾

Stalež gospodarstva se, prema toj nauci, dijeli u podgrupe prema zvanjima (Berufsstände). Organizacija staleža po zvanju ima da teče od vrha prema dolje. Na vrhu je skupna organizacija ovih privrednih grana (Wirtschaftliches Ständehaus). Pojedine privredne grane (poljoprivreda, industrija, obrt, trgovina i t. d.) organizovane su svaka u svom Općem savezu (Gesamtverband), a dijeli se svaka prema strukama u Vrhovne saveze (Spitzenverbände), na pr. privredna grana industrije se dijeli u struke: indus-

50) Isp. Šćetinec, op. cit. str. 26 i 28.

51) Isp. Spann, op. cit. str. 162; W. Heinrich, op. cit. str. 30 i sl.

triјe živežnih namirnica, metalne, tekstilne i t. d. a struke u podgrupe na više S a v e z e (Oberverbände), koji obuhvaćaju djelatnost po poduzećima.⁵²⁾

Osim toga se povezuju interesenti s obzirom na sredstva u posebne saveze po zanimanjima (na pr. stolari, bravari), a mogu se udruživati u posebne saveze i poduzeća koja rade istom surovinom (na pr. lan, šećer i t. d.), kao što je to provedeno u posljednjem fašističkom sistemu u Italiji (zak. od 5-II-1934).

S obzirom na veličinu poduzeća mogu se pojedine privredne grane (poljoprivreda, obrt, trgovina) dijeliti na velika, srednja i mala poduzeća.

Teritorijalno se formiraju staleška udruženja u općinska, sreska, provincijska ili zemaljska, koja se sva ujedinjuju u »Državnom gospodarskom vijeću« ili »Staleškom domu« kao najvišem staleškom forumu.

Pojedina se pak staleška udruženja dijele u sekcije na poduzetnike, namještenike i radnike.⁵³⁾

Osnov je dakle staleške organizacije, po koncepciji univerzalističkoga smjera, poduzeće (a ne struka ili zvanje), koje se uklapa u više organizacije srodnih djelatnosti iste privredne grane.

b) Plan dr. Fritza Kühr-a (solidaristički smjer).

Dr. Fritz Kühr, jedan od katoličkih sociologa solidarističkoga smjera, iznio je u svojoj studiji »Mcglicheiten einer berufsständischen Ordnung in Deutschland⁵⁴⁾ plan korporativne organizacije staleža na osnovu zvanja ili zanimanja, a ne poduzeća, kako to hoće Spann i njegovi sljedbenici. Taj plan dijeli zanimanja u privrednu, duševnu i političku. Pojedina privredna zanimanja bi se grupirala prema glavnim privrednim granama (poljoprivreda, industrija, obrt, trgovina), i to teritorijalno u komore općinske, sreske, provincijske i u državne. Isto tako bi se grupiralo i duševna zanimanja u teritorijalne komore, a najviši bi im bio forum »Kulturno vijeće«. Država po svojim pretstavnicima (politička zanimanja) ima da sudjeluje kod svih pojedinih korporacija.

Osim ovih planova ima još i drugih, kao na pr. plan prof. dr. Schmittmanna,⁵⁵⁾ zatim »Kolnskoga kruga katoličkih ekonomista«,⁵⁶⁾ ali ti ne dolaze u bližu vezu s austrijskim ustavom.

52) Isp. Spann, op. cit. str. 232; W. Heinrich, op. cit. str. 154—158.

53) Isp. W. Heinrich, op. cit. str. 116—126 i Tabela I. u dodatku cit.

54) Predavanja u knjizi »Die berufsständische Ordnung, Köln, Tatverl. 1932.

55) Dr. B. Schmittmann, Wirtschafts- und Sozialordnung als Aufgabe, Stuttgart, W. Kohlhammer, 1932.

56) Jakob Strohe, Verschiedene Pläne einer berufsständischen Ordnung der Wirtschaftsgesellschaft, u knjizi »Wirtschafts- und Sozialpolitik in der berufsständischen Ordnung, Köln, Bachem, 1933.

2. Sistem austrijskoga zakonodavstva.

Austrijski se ustav odlučio, između navedenih planova, za sistem organizacije staleža po velikim privrednim granama, a na osnovu profesije ili zanimanja. U tome naliči talijanskom prvotnom sistemu, predviđenom u zakonu o sindikatima i Ustavu rada, a od naučnih sustava se približuje planu dr. Fritza Kühra.

Ustav je predvidio 7 glavnih staleških grupa prema velikim privrednim granama: 1 poljoprivreda i šumarstvo, 2 industrija i rudarstvo, 3 obrt, 4 trgovina i saobraćaj, 5 novčarstvo, kredit i osiguranje, 6 slobodna zvanja i 7 javna služba.

Nadalje je ustav predviđio, da će staleške organizacije biti sastavljene od samostalnih i nesamostalnih pripadnika zvanja. Ustav nije potanje odredio, da li će veza između samostalnih (poduzetnika) i nesamostalnih (posloprimaca) pripadnika zvanja unutar iste korporacije biti čvršća, kako to traži Spanov smjer, tako, da bi se socijalni odnosi poduzetnika i posloprimaca konačno rješavali unutar staleške korporacije; ili će ta veza biti slabija, kako je to kod talijanskog fašističkog sistema, u kojem se pitanja radnoga odnosa rješavaju konačno od vrhovnih priznatih klasnih sindikalnih organizacija. Znači, da će redovno zakonodavstvo moći slobodno odabrati jedan ili drugi put.

U svim ostalim pitanjima staleške organizacije ustav je prepustio redovnom zakonodavstvu da izgrađuje sistem organizacije u duhu navedenih osnovnih načela (čl. 32 i 48 U.).

Do sada (polovica godine 1935) je izao samo jedan zakon o provedenju staleške organizacije na osnovu novoga ustava. To je savezni

Zakon o staleškoj organizaciji javnih službenika.

Zakon je izdan 19-X-1934, a stupio je na snagu 1-XII-1934. Vlada je započela sa staleškom organizacijom javnih službenika, jer je tu mogla očekivati najmanje zapreka. Ponajprije država ima dobar pregled nad stanjem toga staleža. Osim toga u tom staležu nema onoga spora između rada i kapitala, koji je odsudan za sav privredni život, nego u njemu postoji odnos službenika, koji vrše javnu funkciju u interesu općenitosti, prema državi, koja pretstavlja tu općenitost. Konačno država može, s obzirom na svoj izravan odnos prema javnim službenicima, lako mijenjati odredbe, koje joj se čine neshodnim i na taj način provoditi eksperimente, bez loših posljedica, o ostvarenju staleške organizacije.

Austrijski se sistem razlikuje od fašističkoga u pogledu staleške organizacije, jer dok je fašistički sistem zabranio javnim službenicima, da se organizuju u sindikat, a po tome da tvore korporaciju, bojeći se, vjerojatno, istupa javnih službenika protiv državne vlasti, kod ostvarivanja svojih interesa, što bi po fašističkom mišljenju škodilo državnom autoritetu, dotle austrijski sistem priznaje javnim službenicima pravo, da štite kao stalež svoje staleške interese i da uređuju skupno svoj službovni odnos prema državi i javnim tijelima

kako u pogledu poboljšanja plaća i uslova službe, tako i glede priznanja dostojanstva te lične i staleške časti.

U ovom zakonu, koji je do sada jedini koji uređuje stalešku organizaciju,⁵⁷⁾ nalazimo osnovne uredbe staleške organizacije, koje će, vjerojatno, biti jednake i za ostala zanimanja. Stoga ćemo potanje izložiti a) strukturu sistema staleške organizacije javnih službenika i njezine funkcije te b) ispitati organizacijski osnov tog sistema.

a) Struktura organizacije.

Zakon od 19-IX-1934 utvrđuje, u duhu ustava, da je stalež javnih službenika javno-pravna korporacija koja ima samoupravu u vršenju poslova koji se odnose na njihovo zvanje (§ 4). Ti su poslovi naročito:

1) zaštita

a) staleškoga ugleda i časti, b) skupnih gospodarskih i c) službovnih interesa;

2) unapredijanje obrazovanosti, opskrbe i dobrostanja članova;

3) odašiljanje svojih zastupnika u javna predstavnička i upravna tijela.

Službenici se dijele 1) u profesionalne grane prema glavnim grupama javne službe i 2) u službowne grupe unutar profesionalnih grana (§ 2).

Organi ove staleške organizacije su dvojaki:

1) Glavna korporacija javnih službenika (Činovnički savez) koja obuhvaća sve grane javnih službenika i

2) Stručne korporacije (drugarstva — Kameradschaften) za pojedine zvanične grane, koje potпадaju pod glavnu korporaciju.

Kao upravni organi a) glavne korporacije postoje: 1) Savezna činovnička komora, 2) Zemaljske činovničke komore za pojedine zemlje i 3) Službowne zajednice za područje pojedinih službownih mesta; dok su b) upravni organi stručnih korporacija: 1) Savezna stručna uprava i 2) Oblasne stručne uprave (zemaljske i sreske).

Formiranje predstavništva se vrši u mjesnim jedinicama izravnim, tajnim glasanjem svih članova, a na svim višim stepenima se formiraju predstavništva putem delegacija nižih organa.

Funkcije korporacije sastoje u izvršenju zakonom joj određenih zadataka zastupanjem interesa staleža pred svim vlastima (izvještaji, stručna mišljenja, žalbe, predstavke i sl.) (§ 6), i to »u kršćanskom, patriotskom i socijalnom duhu« podvrgavajući svoj interes općem interesu.

Korporacija ima pravo da odnošaje svojih članova, u granicama svojega djelovanja, uredi posebnim statutom, koji odobrava nadzorna državna vlast. Korporacija je isključiva, te se ne može

57) Sada se priprema zakon o organizaciji šumarskoga staleža.

osnovati druga korporacija s istim zadatkom (§ 19). Ima pravo propisati članovima korporacijski doprinos u iznosu, koji odobri državna nadzorna vlast.

Sva samouprava korporacije potпадa pod vrhovni nadzor države, koja šalje svoje izaslanike na skupštine i sjednice, a ima pravo poništiti zaključke i raspustiti pojedine organe u slučaju konstatovanoga prekršaja zakonskih propisa (§ 18).

b) Organizacijski osnov.

Sistem staleške organizacije javnih službenika sadrži, kako smo vidjeli, s jedne strane profesionalnu organizaciju (Činovnički savez) za zastupanje staleških interesa, a s druge strane organizaciju po komorama, koje vrše upravu staleških poslova.

I različiti smjerovi korporativističke nauke uzimaju za osnov staleške organizacije s jedne strane profesionalnu organizaciju, a s druge strane stručne komore, ali se razlikuju u razmjenju djelokruga između ovih dviju institucija.⁵⁸⁾ Ipak se svi naučni planovi slažu u tome, što uzimaju komore kao neke više organe, koje okupljaju sve profesionalne organizacije bilo jedne privredne grane (O. Spann: poljoprivredne, industrijske, trgovačke, obrtničke i t. d. komore) bilo svih grana i zanimanja jednoga područja (Krug bečkih kat. sociologa: općinske, sreske, provincijske komore) bilo jednoga zanimanja (poslodavce i posloprimce) u komore po područjima (Dr. Kühr).

Austrijski se zakon u pogledu djelokruga profesionalnih organizacija i komora odalečio od svih naučnih planova te je uzeo komore kao teritorijalne upravne organe profesionalnih tijela, koje obuhvaćaju sve struke. Time je austrijski zakon učinio komore manje važnim faktorom, jer su one samo upravni organi profesionalne korporacije, no stvarno je glavnu kompetenciju dao ipak komorama, iako su one samo upravni, a ne statuirajući organi. Ne vidi se jasno razlog za ovakovo uređenje odnosa između profesionalne korporacije i komora. Taj će se odnos više razjasniti kasnijim uredbama o organizaciji i djelovanju ovih institucija. Kod staleške organizacije javnih službenika doduše nema mesta prevelikom raščlanjivanju organa, jer je taj stalež malobrojan, pa je to, vazda razlogom, da je došlo do ovakove kombinacije, da su komore postale upravnim organom profesionalne korporacije. Vjerojatno je, da će kod organizacije drugih staleža, kod kojih postoji velika raščlanjenost s obzirom na struke i na mjesta, odnos profesionalne korporacije i komora biti drugi.

2. Gospodarske funkcije staleške organizacije

A Smjernice korporativističke nauke

U korporativističkoj nauci ima smjerova koji hoće staleškoj organizaciji s obzirom na njezinu gospodarsku funkciju dati jedni širi, a drugi uži djelokrug.

58) Isp. Spann, op. cit. str. 223, 224; Dr. Kühr, op. cit. str. 149, 150.

1. Spannov smjer, uz koji pristaje i Krug bečkih kat. socio-loga želi dati staleškoj organizaciji u pogledu djelovanja na gospodarskom području što veću samoupravnu kompetenciju. Staleške organizacije nebi imale samo da nastupaju kao zastupnici gospodarskih staleških interesa kod javnih vlasti nego bi one same imale da u svojoj nadležnosti oživotvaraju svoje gospodarske interese.

Staleške organizacije, vršeći svoju funkciju na gospodarskom području, imale bi da izraduju plan gospodarenja u dotičnom staležu. Na osnovu toga plana bi imale doći do kontingentiranja proizvodnje prema realnim mogućnostima prode s obzirom na kupovnu snagu potrošača.

Da bi se taj gospodarski plan svakoga staleža mogao uspješno provesti u život, imale bi se ustanoviti staleške kreditne ustanove, koje bi svoje novčano i kreditno poslovanje udesile prema potrebama dotičnoga staleža.

U području staleške organizacije bi spadalo i uređenje patenih ureda na staleškoj osnovci. Konačno bi staleška organizacija mogla provoditi i osiguranje kako protiv ličnih rizika (za slučaj bolesti, nesreće, starosti, iznemoglosti itd.) tako i protiv materijalnih.⁵⁹⁾

2) Drugi teoretičari ne traže tako opsežnu djelatnost staleške korporacije na gospodarskom području.

Dr. Fr. Krihr, na pr., u svom navedenom planu ne traži, da banke budu spojene s organizacijom pojedinih staleža, nego da čine posebni stalež. Isto tako i prof. Brauer u ime »Kölnskoga kruga kat. ekonomista.⁶⁰⁾ Svi se pak izjašnjuju, da se socijalno osiguranje uklopi u stalešku organizaciju.

B Austrijsko zakonodavstvo

Austrijski ustav nije izričito odredio funkcije staleške organizacije na gospodarskom području, no iz cijelog sistema ustava se vidi, da nije imao intencije da dade staleškoj organizaciji tako veliku kompetenciju na gospodarskom području, kakvu traži Spannov pravac.

U ustavu nalazimo, da novčarstvo i kredit čine posebnu stalešku grupu. To znači, da ustav nije usvojio zahtjeva Spannova pravca da se novčane i kreditne ustanove uklope u stalešku organizaciju.

Zakon o organizaciji javnih službenika govori samo o zaštiti gospodarskih interesa staleža kod vlasti i općenito (§ 4), što znači, da staleška organizacija nije pozvana da sama oživotvorava gospodarske interese svojih članova i vrši izravnu gospodarsku funkciju; no ne slijedi, da takovo isto ograničenje mora postojati i kod drugih staleža, koji imaju čisti privredni karakter.

59) Spann, op. cit. str. 250; Heinrich, op. cit. str. 225, 226, 227, 257, 269 i 270; Katholisch-soziales Manifest, Mathias Grünewald Verl., Mainz 1932, str. 48—53.

60) Wirtschafts- und Sozialpolitik in der berufsständischen Ordnung, str. 164.

Mi vidimo, da austrijski ustav nije stavio težište djelovanja staleške organizacije na gospodarsku funkciju staleža, kao na pr. fašizam, nego na političku i socijalnu. Ipak taj ustav, sa svojim odredbama, ne će biti zaprekom, da staleška organizacija proširi svoj djejakrug na gospodarskom području, ako (u Austriji) sazrije o tom misao i ako se pokaže za to stvarna potreba.

V. Socijalni odnosi u staleškoj organizaciji

Jezgru problema staleškoga poretku društva čini ispravno uređenje socijalnih odnosa, a u prvom redu odnos arada i kapitala.

Staleškim se uređenjem društva želi ukloniti klasna borba i ostvariti društveni mir i sklad. To će se moći postići samo onda, ako se uklone uzroci socijalnih sukoba. Uzroci socijalnih sukoba, a naročito klasne borbe, leže u prvom redu u sistemu vlasništva i razdiobe dobara, a zatim u sistemu radnoga odnosa. Uzroci klasne borbe će se ukloniti, ako se provede korjenita reforma sadašnjega čisto individualističkoga sistema vlasništva i autokratskoga položaja kapitalista u radnom odnosu.

Korporativistička je nauka svjesna ovih socijalnih zadataka korporativne organizacije te ona izgrađuje plan uređenja socijalnih odnosa u staleškom poretku, koje bi odgovaralo socijalnoj pravednosti i ekonomskim mogućnostima konkretnog stanja. Ta se nauka doduše razilazi u pojedinostima sistema organizacije, napose u Austriji vidimo razlike između solidarističkoga i univerzalističkoga pravca u pitanjima uređenja socijalnih odnosa, kako smo ih vidjeli i u svim drugim pitanjima korporativne organizacije. Ipak su osnovne misli i načela socijalne reforme kod obaju pravaca u glavnom isti. Stoga ćemo u prikazivanju pitanja uređenja socijalnih odnosa izlagati uređenje socijalnih odnosa po pozitivnom austrijskom zakonodavstvu i ispitati, koliko ovo uređenje odgovara naučnim i ideološkim koncepcijama kršćanskoga korporativizma.

A Ekonomski reformi

Vlasništvo i razdioba prihoda.

a) Korporativistička nauka.

Socijalne razlike nastaju u prvom redu iz imovinskoga stanja s obzirom na mogućnost sticanja privatnoga vlasništva i slobodu raspolaganja svojom imovinom.

Korporativna nauka ne pristaje ni na načelo neograničenoga prava individualnoga vlasništva, po kojem vlasništvo služi samo pojedincu koji se kod njegove upotrebe ne treba obazirati ni na koga, kako je to naučao gospodarski liberalizam, ali ne pristaje ni uz na-

čelo potpune socijalizacije vlasništva, koje postavlja socijalizam, nego uzima sredinu između obih ovih krajnjih konцепција.

Univerzalistički smjer. Othmar Spann nauča, da vlasništvo ima biti privatno samo po svojem obliku, a u stvari da ono ima biti zajedničko dobro, koje se povjerava pojedincu na upotrebu, no nad tom upotrebom imade nadzor, pa i određeno raspolažanje, z a j e d n i c a , koja je v r h o v n i v l a s n i k (Obereigentum; altum dominium) svih dobara. Prema tome bi privatno vlasništvo imalo karakter lena (dobra dana na upotrebu za činjene službe i funkcije), kao što ga je imalo u srednjem vijeku.

U pogledu razdiobe prihoda traži Spannov pravac, da se radnička plaća ima ustanoviti sporazumom između radnika i poslodavaca u staleškoj organizaciji (tarifna zajednica),⁶¹⁾ no ta plaća mora svakako biti s o c i j a l n a , koja će pretstavljati prihod primjeren staležu (standesgemässes Einkommen).⁶²⁾

Solidaristički smjer. Solidaristički je smjer u raspravljanju pitanja vlasništva mnogo oprezniji od univerzalističkoga, jer vodi računa o svim posljedicama, koje mogu izaći iz pojedinih teza. Pisci solidarističkoga smjera, oslanjajući se na nauku sv. Tome Akvinskoga, ponajprije oštro luče p r a v o v l a s n i š t v a o d u p o t r e b e v l a s n i š t v a .

Pravo privatnoga vlasništva je po toj nauci p r i r o d n o p r a v o . »Priroda odnosno sam Bog — veli Enciklika »Quadragesimo anno« — je dao ljudima pravo privatnoga vlasništva, da bi se u jednu ruku pojedinci mogli brinuti za se i za svoju porodicu, a u drugu ruku, da bi pomoću te ustanove dobra koja je Svoritelj odredio za sveukupnu ljudsku obitelj zbilja poslužila tom cilju. Vlasništvo dakle imade po toj nauci individualnu i socijalnu funkciju.

Vlasništvo ima biti privatno zato, da bi sa što većim marom, pažnjom i trudom pojedinci radili, da opskrbe sebe i svoju porodicu. No ono mora da koristi i cijeloj društvenoj zajednici. Za to treba da svi imadu učešća u pritavnom vlasništvu u dostatnoj mjeri, a ne da se kod jednih gomila u velikom obilju, a drugi nemaju ništa.⁶³⁾

Dok pravo privatnoga vlasništva ima ostati netaknuto, granice upotrebe se mogu mijenjati prema prilikama i potrebama vremena.⁶⁴⁾

Solidaristička se nauka slaže s univerzalističkom, što obje: 1) traže ograničenje upotrebe privatnoga vlasništva i 2) ističu socijalnu funkciju privatnoga vlasništva. — Razlikuju se pak u tome, što 1) univerzalistička nauka dopušta privatno vlasništvo samo kao ekvivalent za činjene službe, a solidaristička priznaje i druge naslove posjedovanja kao moralno opravdanje (na pr. naslijedstvo); 2) uni-

61) Spann, op. cit. str. 212.

62) W. Heinrich, Die Sicherung und wirtschaftliche Hebung der Arbeiterschaft in der berufsständischen Wirtschaft; Ständisches Leben 1934, 3. H., str. 127 i 128.

63) Enc. Qu. a. n. 62.

64) Enc. Qu. a. u. 49.

verzalistička nauka posve potiskuje individualno značenje vlasništva hoteći ga svesti na puku formalnost, a solidaristička nauka uzima individualnu i socijalnu stranu vlastništva kao jednako važne; 3) univerzalistička nauka traži lenski tip vlasništva kao trajan, a solidaristička nauka drži, da je tip vlasništva uvjetovan historijskim razvojem pa da se može mijenjati.

U pogledu razdiobe prihoda solidaristička nauka, a naročito nauka izražena u papinskim enciklikama, traži pravednu plaću, koja će odgovarati udjelu radnika u poslu, a u najmanju ruku mora biti tolika da bude dosta na u prvom redu za uzdržavanje trijezna i poštena radnika i njegove porodice,⁶⁵⁾ i da radnik može od nje uštediti da dode do neke primjerene imovine.⁶⁶⁾

Austrijsko zakonodavstvo.

Do sada nema u Austriji nijednoga zakonodavnoga akta kojim bi se odredila kakova reforma u pitanju vlasništva i razdiobe dobara. Što više nema ni takova programa o reformi socijalnih odnosa, kakav je izražen u talijanskoj fašističkoj »Carta del Lavoro« (1927). To bi značilo, da austrijski korporativni sistem daje u pogledu socijalne reforme manje nego fašistički sistem. No i ako do sada nema još nikakove načelne izjave o reformi ekonomskih i socijalnih odnosa s obzirom na razdiobu dobara i prihoda, ne znači da do nje neće ni doći. Austrijski je sistem tek na početku, tek u prvoj godini svoje izgradnje, pa je zaokupljen u prvom redu svojom vanjskom organizacijom, a pogotovo je zaokupljen mjerama da se održi protiv političkih prevrata marksista i nacionalnih socijalista. No kako se u Austriji, pored svih političkih teškoća, ozbiljno proučavaju problemi korporativne organizacije i traži najbolje rješenje u duhu kršćanske socijalne nauke,⁶⁷⁾ to je očekivati, da će i austrijski režim, kad riješi hitna pitanja vanjske organizacije — ako se politički učvrsti — zači i u provođenje ekonomskih i socijalnih reforme u duhu kršćanske socijalne nauke, napose prema smjernicama enciklike »Quadragesimo anno«.

B Radni odnosi

Pod radnim odnosom razumijevamo odnos, koji nastaje između radnika, koji daju svoju radnu snagu na raspolažanje posjedniku proizvodnih sredstava u svrhu proizvodnje, a zato dobivaju od njega određenu plaću, od koje se izdržavaju.

Okolnosti odlučne za radni odnos jesu: a) sklapanje pogodbe o radu ili službi, b) položaj radnika kod vršenja službe, i c) sporovi koji nastaju iz radnoga odnosa.

65) Enc. Rer. nov.

66) Enc. Qu. a. n. 64.

67) To svjedoči i »Međunarodna konferencija za korporativni poredak«, održana u Beču koncem maja 1935 pod vodstvom austrijskih naučenjaka i politika.

Kod svih tih okolnosti nastaju mnoga teška pitanja, kojima se baví socijalna politika, a koja se imadu u korporativnom staleškom potretku riješiti, i to riješiti povoljno za radnike, ako se hoće dobiti čvrsta osnovka novoga sistema.

Korporativna nauka postavlja općenito kao osnovno načelo socijalne organizacije iz jednačenost rada i kapitala kao dvaju faktora proizvodnje, koji su oba jednak potrebni za proizvodnju, a po tome i načelo ravnopravnosti radnika i poslodavaca u svim okolnostima radnoga odnosa. Kod izgradnje plana provedbe tih načela i opet postoje razlike između solidarističkoga i univerzalističkoga pravca.

1. Ugovor o radu.

Korporativistička nauka, i univerzalistička i solidaristička, jednak traže, u reformi radnoga odnosa, da se radni ugovori sklapaju kolektivno, i to općenito za sve struke, po stručnim organizacijama radnika i poslodavaca. Kolektivnim ugovorima se stvaraju jednak uslovi rada i plaće za sve radnike i sva poduzeća iste struke, pa se onda mogu lakše ostvariti plaće koje odgovaraju potrebama radnika i ekonomskoj snazi poduzeća.

Austrijsko zakonodavstvo. U Austriji su bili kolektivni ugovori regulisani već otprije zakonom od 18 XII 1919, koji je mnogo pogodovao sklapanju kolektivnih ugovora.

Novi je austrijski režim, po uzoru fašističkoga sistema, još i proširio značenje kolektivnih ugovora. Uredbom od 2 III 1934, kojom je ustanovljen »Sindikalni Savez austr. radnika i namještenika«, određeno je, da kolektivni ugovori, koje sklopi taj Savez, imadu obvezatnu snagu za sve radnike i namještenika one struke li grane, za koju je sklopljen, bez obzira, da li su radnici učlanjeni u službenom »Sindikalnom savezu« ili ne, a isto je tako određeno Uredbom od 17 XI 1934, kojom je osnovan »Savez industrijalaca, da kolektivni ugovori sklopljeni od toga Saveza obavezuju sve poslodavce određenoga područja, bez obzira, da li su učlanjeni u tom Savezu ili ne. Na taj način službene stručne organizacije posloprimaca i poslodavaca sklapaju kolektivne ugovore, koji onda važe za sve posloprimce i poslodavce odredene struke odnosno privredne grane nekoga područja, isto kao i u talijanskem fašističkom sistemu.

2) Socijalna organizacija poduzeća.

Kod vršenja službe u radnom odnosu radnik osjeća nad sobom svu težinu podređenoga položaja. Radnik je u čitavu svojem radu podređen neograničenoj volji poduzetnika odnosno njegovih zamjenika, a u svom uskom djelokrugu opet diktatu stroja. Stoga radnik traži oslobođenje od te neograničene vlasti poslodavca, traži da bude smatran ravnopravnim faktorom, suradnikom u poduzeću, kojemu će biti priznato njegovo čovječe dostojanstvo, njegova moralna ličnost, i dano pravo, da u poduzeću, kojemu daje sve svoje fizičke i moralne sile, imade riječ i u upravi.

a) Korporativistička nauka.

Prema tom zahtjevu radnika zauzima drugi stav univerzalistička, a drugi solidaristička nauka.

Univerzalistička nauka. Univerzalistička nauka kaže, da poduzeće pretstavlja tehničku i organizatornu jedinicu u kojoj moraju imati vodstvo oni, koji imaju orgovarajuću tehničku i organizatornu spremu i koji daju finansijsku podlogu poduzeća⁶⁸⁾ zato u pojedinim poduzećima pripada vodstvo poduzetniku, a nema mesta nikakovo »samoupravi« radnika. Prva stepenica samouprave, u kojoj mogu učestvovati posloprimci s poslodavcima, je lokalna profesionalna korporacija (Zunft), jer se tu radi već o općim, a ne konkretnim pitanjima. Opseg »samouprave« ima da raste s višim stepenima korporativne organizacije.

Solidaristička pak nauka nasuprot traži suradnju radnika i poslodavaca već u samom poduzeću, i to kako u uređenju socijalnih odnosa, tako, u određenoj mjeri, i u upravi, pa i u finansijskom nadzoru poduzeća.

b) Radioničke zajednice po austrijskom zakonodavstvu.

Austrija je bila prva zemlja koja je provela zamašnu reformu u radnom odnosu uveši u obrtna (industrijska, zanatska, trgovачka itd.) poduzeća ustanovu radioničkih vijeća (Betriebsrätegesetz od 15. maja 1919).

Ta su radionička vijeća imala da zastupaju u poduzeću gospodarske, socijalne i kulturne interese radnika i namještenika prema poslodavcima. Imala su veliku kompetenciju u nadzoru provođenja zaštitnih i higijenskih mjera u poduzeću, isplate plaća, izvršenja odredaba kolektivnih ugovora. Imala su što više učešće i u upravi poduzeća (po 2 člana u ravnateljstvima dioničkih društava) i u nadzoru finansijskoga stanja poduzeća. Radionička su vijeća bila važan faktor demokratizacije poduzeća.

Fašistički režim u Italiji, gdje su se ona poslije rata počela via facti uvoditi, zabranio je osnivanje radioničkih vijeća, a nacionalno-socijalistički u Njemačkoj, gdje su ona bila uvedena zakonom od 1920 s jednakom kompetencijom kao u Austriji, ukinuo ih je. Novi austrijski režim ih nije stvarno ukinuo nego ih je reformirao zakonom od 2. VII 1934 u »radioničke zajednice« (Werkgemeinschaften). Tim je zakonom zadržana u glavnom struktura radioničkih vijeća, samo im je donekle izmijenjena kompetencija i svrha.

Nove radioničke zajednice su zajednice poslodavca i posloprimaca. Svrha im je, da ostvare suradnju poslodavaca i posloprimaca. Zato sva pitanja odnosa radnika prema poslodavcu imaju da rješavaju sporazumno. Radnički povjerenici imaju samostalan djelokrug u nadzoru izvršenja odredaba zakona o zaštiti radnika i kolektivnih ugovora, no nemaju više prava uvida u finansijsko poslovanje poduzeća ni učešća u ravnateljskom vijeću dionič-

68) Heinrich, op. cit. str. 67.

kih društava. I ako im je kompetencija sužena, radioničke zajednice ostaju ipak važna tečevina socijalne organizacije poduzeća, po kojoj radnici dobivaju ravnopravan ili bar sve ravnopravniji položaj u poduzeću, jer im se osigurava neka suradnja s poslodavcima i pruža mnogo veća zaštita ličnosti u poduzeću.

3) Sudovanje u radnim sporovima.

Korporativistička nauka jednodušno traži, da sporove, naročito kolektivne sporove rješavaju posebni radni sudovi, u kojima će biti kao članovi i pretstavnici radnika i poslodavaca, a postupak da im bude što hitniji i jевтинiji.

Fašistička Italija je uvela takovo posebno sudovanje u kolektivnim radnim sporovima, ali je uklopila to sudovanje u okvir redovnih sudova.

Austriji je bilo uvedeno fakultativno arbitražno sudovanje zakonom od 18 XII 1919. Novi režim nije dalje izgradio toga sudovanja, iako bi to bilo potrebno nakon proširenja valjanosti kolektivnih ugovora na sve pripadnike zvanja. Jedino je uredbom od 13 VI 1933 novi autoritarni režim odredio prisilnu arbitražu u sporovima s poduzećima, koja rade na javnu korist te koja rade na opskrbi vodom, plinom i električnom strujom.

C Sastav korporativne organizacije

Korporativna nauka polazeći s gledišta ravnopravnosti rada i kapitala traži, da u svakoj staleškoj organizaciji budu zastupani radnici i poslodavci na paritetnoj osnovci, i to tako da staleške korporacije budu razdijeljene u sekcijske poslodavaca i posloprimaca. Ove sekcije bi imale odlučivati svaka za sebe o pitanjima, koja se tiču interesa odnosne grupe, a zajednički o skupnim interesima.⁶⁹⁾ Enciklika »Quadragesimo anno« naročito ističe, da udruženja, koja sastavljaju korporaciju, imaju biti slobodna, t. j. da u njih pristupa tko hoće, i da se slobodno upravljuju.⁷⁰⁾

Austrijski je sistem prihvatio ova načela paritetata između poslodavaca i posloprimaca, ali je otstupio od smjernica enciklike »Quadragesimo anno« u pogledu slobode udrživanja i slobode uprave.

Austrija doduše nije još izgradila potpunoga sistema korporativne organizacije nego je donijela samo privremeno uređenje stručnih organizacija radnika i poslodavaca, da ne bi ostavila do definitivne izgradnje korporacija radnički elemenat bez zaštite.

Novi je režim u Austriji uredbom (sa zakonskom snagom) od 2-III-1934 odredio konstituiranje »Sindikalnoga Saveza austrijskih radnika i namještenika« za sve radnike i namještenike, a zakonom od 17-X-1934 »Savez austrijskih industrijalaca« za poslodavce industrije i rudarstva.

69) Enc. Qu. a. n. 86.

70) Enc. Qu. a. n. 88.

Oba su saveza i s k l j u č i v i klasni pretstavnici svojih skupina. Pored njih ne može da postoji nijedan drugi ni radnički ni poslodavački sindikat. No pristup u njih je ipak slobodan. Što više i ne primaju se svi koji žele stupiti u savez nego samo »patriotski elementi«.

Oba saveza imadu da djeluju »u duhu kršćanstva, socijalne pravednosti i ljubavi prema domovini«. Oni su samo pripremni i privremeni stadij za konačnu izgradnju staleške organizacije.

Ti su savezi korporacije javnog a prava i stoje pod nadzorom nadležnih ministara, Radnički savez pod nadzorom ministra za socijalnu upravu, a Savez industrijalaca pod nadzorom ministra trgovine i industrije.

R a d n i č k i s i n d i k a l n i s a v e z se dijeli u organizacijskom pogledu s obzirom na profesiju po privrednim granama na 5 profesionalnih saveza: 1) za industriju i rudarstvo, 2) obrt, 3) trgovina i promet, 4) novčarstvo, 5) slobodna zvanja. Svaki se profesionalni savez može dijeliti na stručne saveze (Gewerkschaften). U teritorijalnom se pogledu dijeli sindikati u kartele, koji obuhvataju sve sindikate pojedinoga mjesta, sreza ili zemlje.

Ovi službeni sindikati su nadležni, da (isključivo oni) sklapaju kolektivne ugovore, koji vrijede za sve pripadnike odredene struke, i da povedu izmirni postupak u kolektivnim sporovima.

Upravu sindikata biraju, u načelu, članovi, ali presjednici nižih sindikata imadu biti potvrđeni od presjednika viših sindikata, a presjednike i potpresjednike profesionalnih saveza i cijelog Sindikalnoga saveza potvrđuje ministar za socijalnu upravu. Prve uprave imadu biti postavljene odozgo. Ministar postavlja presjednike i potpresjednike vrhovnih sindikalnih organa, a oni postavljaju dalju upravu. Prva pravila Sindikalnoga saveza propisana su uredbom.

Ova se sindikalna organizacija i po svom sistemu i po svojim zadaćama u mnogome podudara s fašističkim korporativnim sistemom. Sindikalna je organizacija i s k l j u č i v a , s privilegovanim kompetencijom sklapanja kolektivnih ugovora i sudjelovanja u sudovanju u kolektivnim radnim sporovima. Cijela organizacija je silno centralizirana, a slobodna uprava silno sužena.

S obzirom na to stanje mogu se sadašnjem austrijskom sindikalnom sistemu staviti u glavnom isti prigovori, koje stavlja enciklika »Quadragesimo anno« fašističkom korporativnom sistemu, naime 1) da je interesentima oduzeta sloboda udruživanja i 2) da je sindikatima oduzeta slobodna uprava, te im nedostaje upravo glavni rezvizit korporativne organizacije: što veća sloboda i samouprava.

Istina, austrijski režim nije uveo ovakav sistem iz načela, jer načelno prihvata smjernice enciklike »Quadragesimo anno«, nego pritisnut političkim okolnostima. Režim je htio okupiti u službenu organizaciju i one socijalističke elemente, koji su nakon februarske revolucije htjeli stupiti u opću sindikalnu organizaciju, pa je mislio, da ih mora strogo nadzirati. Režim je dao prednost u službenoj sindikalnoj organizaciji članovima bivših kršćanskih sindikata, koji su

se u februarskoj revoluciji borili na strani vlade, ali koji su bili ipak raspušteni, da bi se omogućila opća sindikalna organizacija. Kršćanski sindikati nijesu bili zadovoljni s ovom odlukom režima, te su njihovi članovi u maloj mjeri pristupili službenoj sindikalnoj organizaciji.

Kršćanska sindikalna Internacionala nije htjela primiti u svoje članstvo novi službeni austrijski »Sindikalni savez radnika i namještenika«, iako nosi naziv »kršćanski«, i to zato jer nije slobodno udruženje radnika nego državni organ. Kršćanski sindikati, da bi održali na okupu svoje članstvo nakon raspuštanja sindikalne organizacije, preobrazili su se u radnička humanitarna i prosvjetna društva (Zentralkommision der christlichen Arbeiter- und Angestellten-Organisationen) te su kao takovi ostali u članstvu Kršćanske sindikalne Internacionale, no samo s pravom gosta.

Službeni Sindikalni savez radnika i namještenika sve više brojčano napreduje. Do aprila 1935 je dosegao već 280.000 članova,⁷¹⁾ ali mu je stvarna djelatnost malena, jer su članovi u njemu povezani interesom na potporama za slučaj nezaposlenosti i drugim službenim prednostima, a ne uvjerenjem.

VI. Patriotska fronta

Sadašnji austrijski režim nije rezultat jednoga političkoga pokreta, kao što je fašizam ili nacionalni socijalizam, nego je stvoren kao reakcija s jedne strane protiv austro-marksizma, a s druge strane protiv nacionalnoga socijalizma bez jedne snažne političke ideologije. Kancelar Dolfuss je htio ipak stvoriti jednoga nosioca misli i težnja režima, koji će zamjenjivati pokret, formaciju stranke i socijalnu organizaciju, pa je u tu svrhu konstituisao (zakonom od 1. maja 1934) »Patriotsku frontu« (»Vaterländische Front«).

Ta je »Patriotska fronta« »skup fizičkih i juridičkih lica«, organizovan kao korporacija javnoga prava, na autoritarnoj osnovci. Ona ima biti »nosiocem austrijske državne misli«. Cilj joj je političko sjenjenje svih državljanina, koji stoje na osnovci samostalne kršćanske, njemačke, staleški organizovane savezne države Austrije«. (§ 2). U nju ulaze sva staleška, kulturna i patriotska udruženja. Organizacija je provedena po principu »vodstva« po fašističkom i nacionalno-socijalističkom uzoru. Iako je ta fronta okupila do danas oko 600.000 članova, ipak ona ne predstavlja ni izdaleka snage ni fašističke i nacionalno-socijalističke stranke, jer u njoj nema poleta jednoga pokreta, niti ima vodstva usprkos formalnom »Führerskom« pečatu organizacije, pa izgleda da je zadaća koju je uzela, za nju preteška.

71) Die Christliche Gewerbschafts- Internationale 1935, Nr. 4—5, str. 52.

Zaključak

Kad smo tako upoznali načela, strukturu i funkcije austrijskoga korporativnoga sistema te stanje njegova ostvarenja, pitamo se na koncu, reasumirajući dosadašnja opažanja: 1) koja su karakteristična obilježja sadašnjega austrijskoga režima, 2) u kojoj je mjeri ostvana cijelokupna korporativna organizacija i koliko je proveden staleški princip, 3) kako je riješeno pitanje klasnih suprotnosti u staleškoj organizaciji i 4) koliko je cijeli taj sistem u skladu s kršćanskim socijalnim načelima.

1. Karakteristična obilježja austrijskoga režima.

Iako sadašnji austrijski režim pretstavlja posvemašnji preobražaj vanjskih oblika političkoga i društvenoga života tako, da se govor o »novoj državi«, ipak u stvari ta »nova država« znači više povraćaj »staroj državi« prije liberalnoga političkoga perioda nego neki novi politički sistem.

Glavna je značajka austrijskoga režima konservativnost i u društvenom i u političkom pogledu. Socijalna se očituje u vraćanju staleškoj organizaciji srednjega vijeka, samo ipak adaptiranoj modernim prilikama, te u podređivanju interesa pojedinca interesima zajednice, nasuprot dosadašnjem individualističkom liberalnom sistemu. Politički se konservativizam ukazuje u smanjenju demokratskoga elementa u političkom životu i u uvodenju autoritarnoga režima.

Pored ovih pretežnih elemenata konservativizma nalazimo u austrijskom režimu i elemente savremenih nacionalističkih pokreta. Austrijski je režim nasuprot anacionalnoga ili antinacionalnoga socijalizma razvio »patriotski pokret, koji je doduše manje osnovan na nacionalističkom principu nego što je to fašizam ili nacionalni socijalizam, nego više na postulatu lojalnosti prema postojećoj državi, ali je kod propagande toga patriotizma uzeo metodu nacionalističkoga fašizma i nacionalnoga socijalizma, napose organizacijski princip »vodstva« i bezuvjetne poslušnosti »pratnje« vodstvu, te je uveo i oružane formacije, koje »pomažu« ostvarenje ideja. Konačno pokazuje u praksi, barem u sadašnjem »prelaznom« režimu, i tendencije nationalističkoga totalitarizma, ostvarenja sveobuhvatne i svemoćne državne vlasti nad pojedincima i nad svim djelatnostima.

2. Ostvarenje korporativne organizacije.

Austrija je iznijela jedan potpuni sistem korporativnoga poretku na području socijalnom, ekonomskom i političkom. Taj je sistem mnogo potpuniji od talijanskoga fašističkoga sistema, ali je manje izgrađen od njega. Austrijski sistem pretstavlja danas samo okvir

korporativne organizacije, u koji su stavljeni osnovni stupovi, a sva ostala izgradnja je privremena bez obzira, da li je novo stvorena (sindikati) ili je pridržana iz prijašnjega stanja (staleške komore). No upravo zato, što ima određeni okvir korporativne organizacije te jasno odredene zadaće i ciljeve, ima austrijski sistem prednost pred drugim korporativnim sistemima, koji su u izgradnji dalje doprli (prije su i počeli), ali koji mijenjaju liniju i sadržaj korporativne organizacije.

Austrija se očitovala za provedenje čisto staleškoga principa u korporativnoj organizaciji, po kojemu korporacije imaju u prvom redu socijalne funkcije, a napose da organski povežu klasne elemente u staleškoj organizaciji u skupnu stalešku zajednicu, dok je talijanski fašizam naprotiv dao korporacijama u prvom redu ekonomsku funkciju jačanja narodnoga gospodarstva i političku funkciju podizanja moći države. Staleške organizacije po staleškom principu trebale bi da imaju što veću slobodu i samoupravu. Od toga je načela austrijski režim u praksi otstupio, bar za sada u »prelaznom« režimu. Pa i u pitanju organskoga uklapanja klasa u stalešku organizaciju nije austrijski režim učinio još ništa. Doduše klasne su se borbe znatno smanjile, ali to s razloga, što obje klasne formacije stoje pod jakim uplivom državnih vlasti, a ne radi duševnoga zbliženja kapitalističke i radničke klase.

3. Socijalna reforma i klasni odnosi.

Gospodarska reforma, koja bi se ticala vlasništva i razdiobe prihoda, nije od sadašnjega režima ni dotaknuta, dok je uređenje radnih odnosa na putu opsežnije izgradnje. Prema tome do sada se još nijesu promijenile prilike, koje uzrokuju klasne sukobe. Na ovom najvažnijem području reforme, koju bi imao provesti korporativni redak, nije u Austriji učinjeno mnogo, jedva nešto više nego u fašističkoj Italiji, a ispravnije nego u nacionalnosocijalističkoj Njemačkoj.

4. Austrijski korporativni sistem prema kršćanskim socijalnim načelima.

Austrijski korporativni sistem treba promatrati s pomnom distinkcijom između načela i prakse, te između institucija i mjera prolaznoga značaja i trajnih ciljeva.

Austrijski sistem naglašava kako u ustavu tako i u drugim zakonima kojima uređuje stalešku organizaciju, da ta organizacija ima da djeluje »u duhu kršćanstva i socijalne pravde«. Što više ustav određuje i stalešku samoupravu u duhu kršćanske socijalne nauke. U stvari je ta samouprava kasnijim zakonima znatno sužena, a autoritarni režim pojačan preko mjere potrebnoga autoriteta države. Po svojim načelima i po svojoj konцепциji staleške organizacije austrijski je sistem gotovo u cijelosti u skladu s koncepциjom kršćanske socijalne nauke i smjernicama papinskih enciklika, no po svojem pretjeranom autoritarnom režimu je tuđ duhu Enciklike »Quadragesimo anno«, a po-

gotovo mu je oprečan, u koliko u praksi daje izražaja tendencijama državnoga totalitarizma.

Vodeće ličnosti režima priznaju ovo otstupanje od duha enciklike »Quadragesimo anno«, ali tvrde da je to učinjeno i z n u ž d e s obzirom na kritičko stanje u kojem se nalazi zemlja radi trajnoga revolucionarnoga vrijenja.

Ove neke tendencije prakse austrijskoga režima mite sliku idealna kršćanske korporativne države, osnovane na načelu slobode individua, samouprave staleža te medusobne solidarnosti i organske povezanosti pojedinaca i društvenih skupina. Koliko austrijski režim prije sretno prebrodi sadašnje »prelazno« stanje i svlada tendencije pretjeranoga autoritarizma, a pogotovo totalitarizma, to će prije ostvariti istinski kršćanski korporativni sistem, koji traži novi društveni red, osnovan na socijalnoj pravednosti i općoj solidarnosti.

Literatura

- Wilhelm Andreae: Staatssozialismus und Ständestaat, Jena 1931, G. Fischer.
- Dr. M. Knoll: Das Ringen um die berufsständische Ordnung in Österreich, Wien 1933. Schriftenreihe des österreichischen Heimatdienstes.
- Richard Schmitz: Der Weg zur berufsständischen Ordnung in Österreich, Wien 1934, Manz-Verl.
- Nell-Breuning: Die soziale Enzyklika, Köln 1932, Kath. Tatverl.
- Dr. Josef Pieper: Die Neuordnung der menschlischen Gesellschaft, Frankfurt a/M 1933, Carolus-Druckerei.
- G. Albrecht: Die sozialen Klassen, Leipzig 1926, Verl. Quelle und Meyer.
- O. Spann: Der wahre Staat, Jena 1931, G. Fischer.
- W. Heinrich: Das Ständewesen, Jena 1932, G. Fischer.
- Dr. S. Mojić: Privredni parlamenat, Beograd 1929, G. Kon.
- Dr. M. Ivšić: Ekonomski i politički parlamenat, Zagreb 1929.
- H. Herrfahrdt: Das Problem der berufsständischen Vertretung, Stuttgart—Berlin 1921, Deutsche Verlags-Anstalt.
- H. Kelsen: Vom Wesen und Wert der Demokratie Tübingen 1929, J. C. B. Mohr.
- Dr. I. Seipel: Der Kampf um die österreichische Verfassung, Wien—Leipzig 1930, Braumüller.
- Dr. O. Ender: Die neue österreichische Verfassung, Wien 1934, Bundesverlag.
- W. Schwer: Die berufsständische Ordnung als natürliches Verhältnis von Gesellschaft und Staat, Köln 1932, Kath. Tat-Verl.
- Jakob Strohe: Verschiedene Pläne einer berufsständischen Ordnung, Köln 1933, Bachem.
- B. Schmittmann: Wirtschafts- und Sozialordnung als Aufgabe, Stuttgart 1932, W. Kohlmar.
- F. Weichs: Wie bauen wir den Ständestaat, Graz 1933, Styria.
- W. Dungern: Die berufsständische Selbstverwaltung als Grundlage des kommenden Staates, Berlin 1928, Schleffen-Verl.
- Wirtschafts- u. Sozialpolitik in der berufsständischen Ordnung, Köln 1933, Bachem (različiti autori); izda »Volksverein«.
- Die berufsständische Ordnung, Köln 1932, Kath. Tat-Verl. (različiti autori).
- J. Brethe de la Gressaye: Le syndicalisme, l'organisation professionnelle et l'Etat, Paris 1931, Recueil Sirey.
- W. Wernet: Das Handwerk in der berufsständischen Wirtschaft, Berlin—Wien 1932, Erneuerungs-Verl.
- Die österreichische Aktion. Programmatiche Studien (Knoll, Misong, Schmid, Winter) Wien 1927.
- Katholisch-soziales Manifest. (Studienrunde Katholischer Soziologen in Wien) Mainz 1932, Mathias-Grünewald-Verl.
- J. Lorenz: Korporativer Aufbau, Olten-Konstanz 1933, Otto Walter A. G.
- P. Lütz: Der Ständestaat und die berufsständevertreitung, Wien 1933.
- Dr. R. Hecht: Volksvertretung und Staatsführung in der neuen Verfassung, Wien 1934, Manz-Verl.
- Dr. O. Ender: Die Übergangsbestimmungen zur neuen österreichischen Verfassung, Wien 1934. Österr. Bundesverlag.
- Staatsgesetzblatt 1919 i 1920.
- Bundesgesetzblatt 1934.

